

БИБЛИОТЕКА
НАРОДЕН МУЗЕЙ
ВАРНА

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ-ВАРНА

КНИГА IV (XIX)

BULLETIN DU MUSÉE NATIONAL A VARNA

TOME IV (XIX)

1 9 6 8

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

ЕПИГРАФСКИ ПАМЕТНИЦИ ОТ ЧЕРНОМОРИЕТО

МИЛКО МИРЧЕВ

През 1966 и 1967 г. при разкопки или случайно бяха открити във Варна, Балчик и с. Река Девня няколко нови епиграфски паметника.

1

Фрагмент от плоча от мрамор с гръцки надпис. Размери: вис. 0,23 м, шир. 0,185 м и деб. 0,068 м. Намерен е случайно в гр. Балчик. Съхранява се в музейната сбирка на гр. Балчик (обр. 1)

Фрагментът представлява горната половина на плочата, от която е отчупена малка част от лявата ѝ страна. Отчасти е повреден и десният ѝ ръб. Отгоре плочата е имала нисък фронтон, който сега е отчупен.

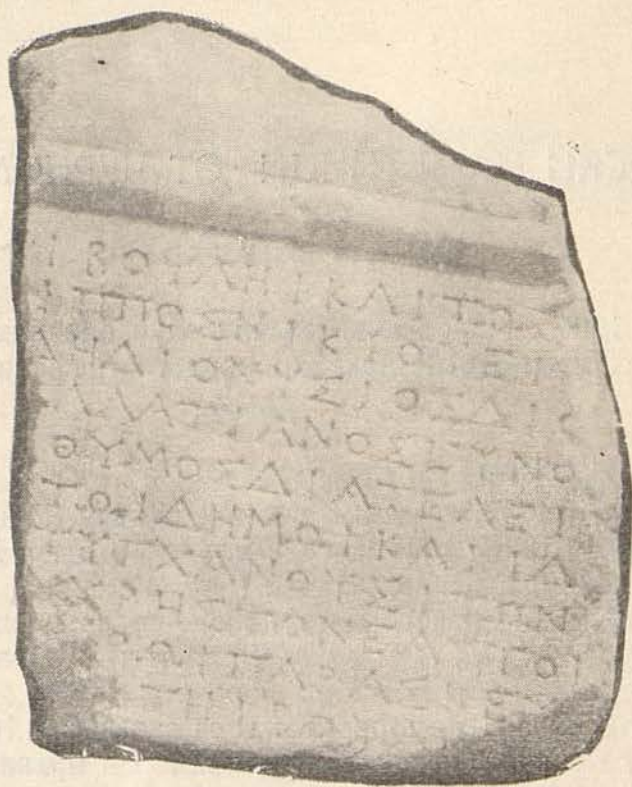
Върху лицевата страна под фронтоната са запазени 10 непълни реда от гръцки надпис. Буквите, издълбани грижливо в правилни редове, са с голяма разредка помежду им и са високи 1 см.

Ἐδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ —
μῶι Μέν(?) ἱππὸς Νικίου εἰπέν
ἐπεὶ δὴ Διονύσιος Διονυ —
σίου Καλλατιαγὸς εὖνου[ς
5 καὶ πρόθυμος διατελεῖ
ὑπάρχων] τῷ δήμῳ καὶ ἰδί —
αι τοῖς ἐντυγχάνουσι τῶν
πολιτῶν χρηστὸν ἑαυτοῖς
ἐν παντὶ καὶ ῥῶι παρασκευά —
10 ζῶν δεδόχθαι] τῇ βουλῇ καὶ
[τῷ δήμῳ
.

Превод: Съветът и народното събрание решиха, докладва Менил (?) син на Никий: Тъй като Дионисий, син на Дионисий, Калатиец, се проявява като доброжелателен и доблестен мъж спрямо народа и в частните си отношения с гражданите се показва при всеки случай честен (предлагам), щото съветът и народното събрание да сметнат за правилно (да дадат

Надписът върху фрагмента предстввява първата половина от почетен декрет за проксения. Допълването на запазената част е сравнително сигурно, тъй като декретът е съставен в познатата форма, приета за подобен вид документи.

Допълването на името на докладчика, от което е запазена само втората половица — *ιππος*, съобразено с големината на отчупената част, може да бъде *Μένιππος*, *Χρύσιππος*, *Φίλιππος*, *Φαίλιππος*, *Κράτιππος* и пр. имена които се срещат в надписи у нас.

Обр. 1. Фрагмент от декрет от Варна
Fig. 1. Bruchstück eines Dekrets aus Warna

С декрета е почетен гражданинът от съседната гръцка колония Калатис *Διογύσιος Διογυσιίου*. Това е вторият известен досега декрет за проксения, издаден от съвета и народното събрание на Дионисопол.¹

Според палеографските особености на надписа, изразени в изписването на буквата М с разкрачени отвесни хасти, на буската Ν, чийто десен ъгъл не достига линията на реда, на Κ с наклонени хасти, които не се пресичат в една точка в отвесната хаста, и на разтеглената Σ, надписът трябва да се отнесе към IV—III в.

2

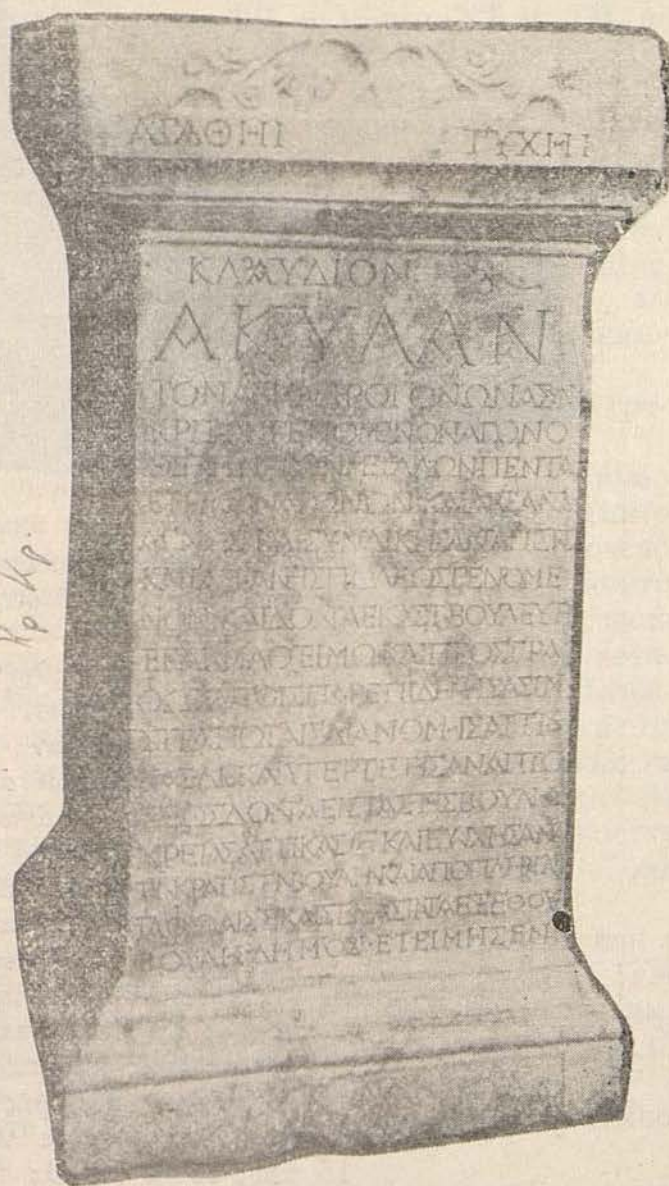
База на статуя от мрамор с гръцки надпис. Размери: вис. 1,51 м шир. в долния край 0,81 м, а в горния 0,745 м деб. 0,75 м. Намерена в насипа в северния край на външната подземна галерия край западната фасада на Римските терми във Варна. Инв. № II4198 (обр. 2).

¹ Първият декрет е в чест на един одесоски гражданин, вж. М. Мирчев, Нови епиграфски паметници от Черноморието, ИВАД XI, 1960, стр. 43.

Базата представлява голям паралелепипед, леко стеснена в горния край, със сложен профил отгоре и отдолу. Отзад профилите не са детайлирани. Сложната обработка на профилите отстрани не достига до задната стена на базата, което показва, че тя е била вградена с 18 см вероятно в някаква стена. Това личи и от непълното изглаждане на страничните стени: в задния край дотам, докдето завършва сложната обработка на двата странични профила, е останала недобре огладена ивица по цялата височина на базата.

Върху горния пояс на горния профил от лицевата страна са очертани релефно в ъглите по един акротер, а между тях са представени две кръстосани лозови вейки с по един грозд. От дясната страна на базата върху същия пояс има стилизирано релефно клонче, а от лявата — кръгъл диск, вероятно щит. Върху горната повърхост на базата, която е грубо обработена, са издълбани две сравнително малки дупки, в една от които се е запазила част от оловото, с което е бил запоен щифтът за закрепване на бронзовата статуя. Около лявата дупка с вдълбана линия е очертан контурът на ляво стъпало. В насипа на около 1 метър над базата бе намерено ляво стъпало от бронзова статуя, запазено до глезените. Кракът е обут в сандал и има размери: дължина 0,298 м, шир. 0,115 м и вис. 0,155 м (обр. 3) Размерите му отговарят на контура върху базата. Статуята е представлявала права фигура на мъж, по-голяма от естествена величина, на която, ако съдим по разположението на дупките върху базата, десният крак е бил леко изнесен напред.

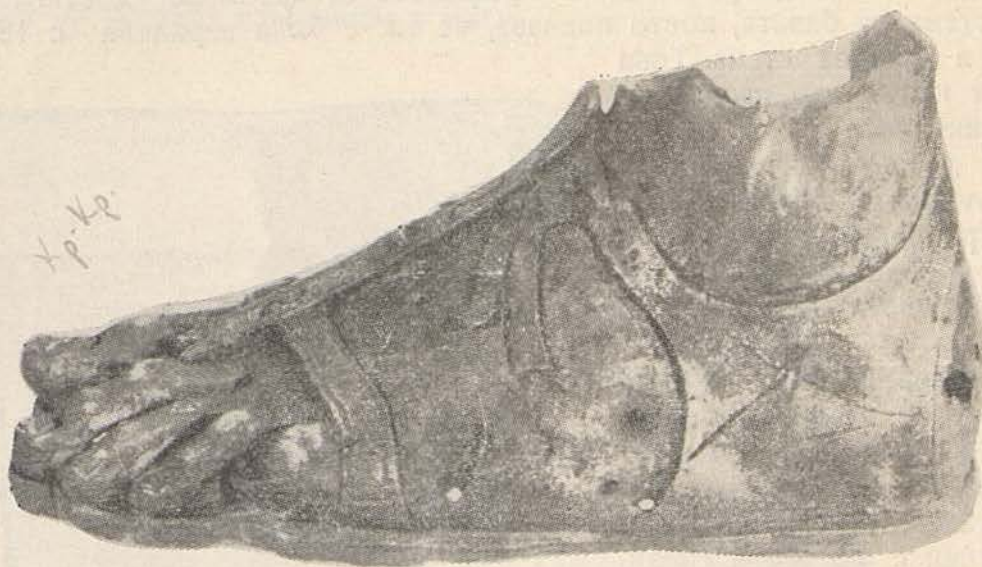
Цялата лицева страна на базата между горния и долния профил представлява надписно поле, високо 0,99 м, широко долу 0,64 м, а горе 0,59 м. Върху него е издълбан грижливо гръцки надпис в 19 реда, като първият ред е върху горния профил. Височината на буквите е 2,8 см, с

Обр. 2. База на бронзова статуя с надпис от Варна

Fig. 2. Marmorbasis einer Bronzestatue mit Inschrift aus Warna

изключение на буквите във втория ред, които са 3,2 см, и в трети ред— 6,8 см.

Обр. 3. Фрагмент от бронзовата статуя
Fig. 3. Bruchstück der Bronzestatue

Ἀγαθῇ τύχῃ

Κλαύδιον

Ἀκύλαν

- τόν ἀπὸ προγόνων ἀσύν-
5 κριτον γενόμενον ἀγωνο-
θέτην τῶν μεγάλων πεντα-
ετηρικῶν ἀγώνων καὶ ἄρξαντα
ἀγνῶς καὶ συνδικήσαντα πιστῶς
καὶ ταμίαν τῆς πόλεως γενόμε-
10 νον καὶ δόντα ἐκάστῳ βουλευτῇ
τε καὶ φιλοτείμῳ καὶ προσγρά-
φῳ καὶ τοῖς παρεπιδημήσασιν
στρατιώταις διανομῆς Ἀττι-
κας δέκα ὑπέρ τε τῆς ἀναπτώ-
15 σεως δόντα εἰς τὰς τῆς βουλῆς
χρείας Ἀττικὰς /τ/ καὶ εὐωχῆσαντα
τὴν κρατίστην βουλήν καὶ ἀποπληρώσαν-
τα φυλαῖς τε καὶ στέμ(μ)ασιν τὰ ἐξ ἔθους
βουλῇ δήμος ἐτείμησεν.

Превод: Съветът и народното събрание почетоха Клавдий Акиюлас (Аквила), който по примера на прадедите си бе станал несравним агонотет на устройваните всеки пет години големи обществени игри, бе безпогрешен архонт и верен синдик. Същият бе заемал длъжността ковчезник на града и бе дал на всеки съветник и на всеки почетен гражданин и на всеки, вписан в особените списъци на съвета, а също и на всички чуждестранни войници по 10 атически (драхми). Дал бе за нуждите на съвета относно уреждане угощения 6000 атически (драхми), бе угостил великия съвет и бе изпълнил обичаите спрямо филите и сдруженията.

Във 2-рия ред празното място в края е запълнено с бръшлянов лист. Същият лист стои и в края на 13 ред. В края на 7-ми и 16-и ред поради липса на място последната буква А е тясна, а в 18-и ред последната Σ е по-малка.

В лигатури са буквите: в 5 и ред ΜΕ, в 6-и р. ΜΕ, в 7-ми р. ΤΗΡ и ΝΤ в 8-ми р. ΝΤ и ΤΩΣ, в 9 и р. ΝΤΗ, в 10 и р. ΝΤ, ΤΩΒ и ΤΗ, в 11-и р. ΤΕ, в 12-и р. ΗΜΗ, в 13 и р. ΜΗ, в 14 и р. ΤΗ, в 15-и р. ΝΤ и ΤΗ, в 16-и р. ΥΩ, в 17-и р. ΤΗΝΚ, ΗΝ и ΗΡ, в 18-и р. ΤΕ, ΤΕ и ΝΤ.

Думите в дателен падеж единствено число са без j adscriptum, с изключение на думите ἀγαθῇ τύχῃ. Итацистично са предадени думите φιλοτίμῳ и ἐτίμησεν вместо φλοτίμῳ и ἐτίμησεν.

Надписът върху базата има почетен характер. Името на почетения гражданин Κλαύδιος Ἀκύλας² е всъщност латинското име Claudius Aquila. Името Κλαύδιος срещахме само в един ефебски декрет от Варна,³ а Ἀκύλας се явява в един надпис от с. Твърдица, Толбухинско.⁴ Мъчно може да се каже дали гражданинът е поримчен местен жител, или пък е от римски произход, което е и по-вероятно.

В надписа са изброени длъжностите, които Акюлас е заемал в града, и заслугите, които е имал към гражданите и съвета.

В началото на надписа е посочено, че той е бил ἀγονοθέτης, т. е. имал почетното задължение да устройва състезателни игри, в случая големите обществени игри, устройвани всеки пет години. В надписа не е посочено какви са тези игри. Може би това са състезанията Дерзалея,⁵ които периодично се устройвали в Одесос вероятно при чествуване на Великия бог Дерзелас.⁶ За подобни състезания, устройвани обаче на всеки четири години, ни дава сведения един надпис от старата Сердика.⁷ Длъжността агонотет в Одесос е засвидетелствувана от няколко надписа от Варна.⁸ Изразът ἀπὸ προσγόνου ни подсказва, че Акюлас е бил потомък на редица агонотети. Същият е заемал и длъжността архонт на града. За архонти в Одесос ни говорят редица надписи от Варна.⁹ Тук длъжността е изразена с партиципиалната форма ἄρξας, без да е указано, дали е бил първи архонт, придружена само от наречието ἀγῶς.

Длъжността синдик, която Акюлас също е заемал, е изразена пак с партиципиалната форма συνδικήσας, придружена от наречието πιστῶς. Тази длъжност досега не бе засвидетелствувана в надписи от Варна. Срещаме я в паметници от римската епоха от Асеновград,¹⁰ от с. Разник¹¹ и от София.¹² Според Демостен¹³ в Атина е съществувала колегия от 5 σύνδικοι, която отстоявала старите закони срещу предложенията за тяхно-

² Името Ἀκύλας в Bailly, Dictionaire Grec—Fransais, Paris, 1910, стр. 70, е дадено във формата Ἀκύλα.

³ G. Mihailov, Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae, 1 47.

⁴ Пак там, I, 2.

⁵ B. Pick, Die antiken Münzen von Phrygien n. Moesien. Berlin 1910, стр. 528.

⁶ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 47, 48, 49 и тук № 3.

⁷ Пак там, vol. IV 1910.

⁸ Пак там, vol. I 67, 295.

⁹ Пак там, vol. I 47, 48, 64, 70, 162.

¹⁰ Пак там, vol. III 1430.

¹¹ Пак там, vol. IV 2122.

¹² Пак там, vol. IV 1916.

¹³ Dem., 501, 22.

то изменение. През римската епоха в Одесос, както и в другите градове, синдикът (едни или повече) е бил редовен, постоянен чиновник, упълномощен да защитава интересите на града при разрешаване на правни въпроси пред императора или управителя на провинцията.¹⁴

Аκυлас е заемал и длъжността ковчезник на града. Длъжността *ταμίης* срещаме в още един надпис от с. Галата, Варненско.¹⁵

Във втората част от надписа се изброяват паричните дарения и благотворителни деяния, които почетеният гражданин е извършил към отделни лица, в случая членове на съвета, други почетни граждани и войници, към самия съвет и градските фили. До скоро длъжността *βουλευτής* не бе засвидетелствувана в надписи от Варна, въпреки многото одесоски надписи, съдържащи името на института *βουλή*. Освен тук сега тая длъжност срещаме и в един открит във Варна през 1966 г. надпис.¹⁶ С парична сума освен съветниците са били наградени и още две категории граждани. Първата е отбелязана с думата *φιλόταιμοι*. Това са вероятно граждани, почетени за своите заслуги. Епитетът *φιλόταιμος* срещаме в един надпис от с. Балканци, Толбухинско, в израза *καὶ ἐκ προγόνων φιλόταιμος*. Името на втората група граждани *πρόσγραφοι*, което представлява превод на латинската дума *adscripticii*,¹⁷ срещаме за пръв път. Кой от гражданите са били включени в тези вероятно почетни списъци, отделни от общите списъци на гражданите, не знаем. Награда са получили и *στρατιώταις παρεπίδημήσαντι* — чуждестранни войници от римския гарнизон в Одесос. Сумата на всеки от наградените е отбелязана в надписа с израза *Ἀττικάς δέκα*. Същият израз във формата *Ἀττικάς μυρίας* срещаме в един надпис от гр. Сандански¹⁸ от 210 г. от н. е. и в друг от с. Спартак, в същия район, от 158 г. във формата *πεντακοσίας Ἀττικάς*.¹⁹ При първия случай Д. Дечев, който пръв разглежда паметника, вижда следи от знака —, означаващ думата драхма. Такъв знак обаче в надписа няма, както твърди и Г. Михайлов. Такъв знак липсва и във втория случай, а липсва също и в нашия надпис. Очевидно прилагателното *Ἀττικάς* е било достатъчно, за да се подразбира при него и думата *δραχμάς*. Употребата на термина *Ἀττικάι δραχμαί*, старото популярно наименование на гръцките сребърни монети от предпримската епоха, очевидно е продължила и при римляните в целия гръцки свят,²⁰ замествайки често името на римската сребърна монета денарий, която всъщност е била в обръщение. В надписи думата *δηνάρια* или е изписвана изцяло,²¹ или е замествана със знака *²².

С парична сума е бил подпомогнат и градският съвет за устояване на угощения на гражданите. Буквалното значение на израза *ὑπὲρ τῆς ἀναπώσεως* означава „за излягане за ядене“.²³ Докато по-горе размерът на

¹⁴ Liebenam, Städteverwaltung in römischen Kaiserzeit, 303; Ростовцев, ИБАИ I. 1921/22, стр. 230; Т. Герасимов, ИАИ, 1950, стр. 253.

¹⁵ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 293.

¹⁶ Вж. тук № 4.

¹⁷ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 16.

¹⁸ Linael — Scott, greek — English Jexikon

¹⁹ Пак там, IV 2265.

²⁰ Пак там, IV 2263.

²¹ Вж. Buckler, JHS, LVII 2–10; G. Mihailov, цит. съч., vol. IV, стр. 252.

²² G. Mihailov, цит. съч., vol. IV. III 992, 993, 994, 1530.

²³ Пак там, vol. I 218 и тук № 8.

²⁴ Aristeas 187, 203.

дарените суми бе отбелязан с думите Ἀττικὰς (δραγμᾶς) δέκα, тук размерът на дарението е отбелязан с цифровия знак Γ (=6), пред който има наклонена хаста, придаваща на цифрата значение на 6000.

Между заслугите на Акюлас към края на надписа се споменава, че почел с угошение *κράτιστην βουλήν*. Епитетът *κράτιστος* срещахме в надписа от Сандански и в един надпис от София.²⁴ Неясно остава от какъв характер са изпълнените задължения към филите и сдруженията, за което се споменава в края на надписа. Думата *στέμμα*, която в надписа е изписана погрешно с едно Μ, освен обикновеното значение „връзка“, „венец“ означава и „сдружение“.²⁵

В няколко епиграфски паметници от Варна се споменава за съществуването на сдружения в града. В тях обаче думата *στέμμα* е заменена с израза *οἱ περὶ τοῦ* или с думата *κοινωνία*.²⁶ Доскоро за филите в Одесос не се знаеше нищо. Едва от откритите напоследък и публикувани тук надписи (№ 2 и 3) научаваме за тяхното съществуване, брой и наименования.

Паметникът трябва да се датира от началото или средата на III в от н. е.

3

Плоча от мрамор с гръцки надпис. Плочата е намерена пак в северния край на подземната галерия край западната фасада на Римските терми във Варна. Тя е била захвърлена цяла в насипа, образувал се от разрушенията на свода на галерията, като впоследствие е била счупена на осем части от паднал върху нея камък. Размери: вис. 1,42 м, шир. 0,95 м и деб. 0,11 м. Инв. № II 4199 (обр. 4).

Надписът представлява ефебски декрет. Рамката на плочата е оформена архитектурно: отстрани във вид на вити полуколони върху профилирани бази, а отгоре с коринтски капители. Отгоре рамката е дълговидна, сложно профилирана отпред и с по един акротер в двата края, украсени по лицевата страна с полупалмети. Върху горната рамка е представена пластично фигурата на Херакъл между две *согопае donaticae*. Фигурата е с отчупена горна половина. Херакъл е гол, излегнат наляво върху лъвска кожа. В лявата си ръка държи чаша. Върху долната рамка в релефен фриз в слабо вдълбано поле са представени обичайните за ефебските декрети три двойки от голи, борещи се младежи. В левия край стои права фигурата на ефебарха или на някой от възпитателите, облечен в дълга дреха. В десния край има две палмови клонки, а между двамата борци от крайната двойка — висока ваза.

В люнетата, образуван между горната дълговидна рамка и надписното поле, отдолу, е представена релефно права фигура на гол Аполон, който държи в лявата си ръка лира, опряна върху висока поставка, а в дясната, спусната надолу — плектрон. Вляво и вдясно от него в една линия са представени седем херми — четири отляво и три отдясно. Горната

²⁴ G. Mihailov, цит. съч., vol. IV, 1910.

²⁵ C. I. G. 3995 и suppl. Epigr. gr. 3, 499.

²⁶ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 77; М. Мирчев, Нови епиграфски паметници от Черноморието, ИВАД, XII, 1961, стр. 8; М. Мирчев, Нови епиграфски паметници, ИВАД, XIV, 1963, стр. 50.

половина на хермите с оформена като високи бюстове на голобради мъже с къси хитони и праметнати през дясното рамо мантии. На полето над хермите е издълбан гръцки надпис в един ред с височина на буквите 1,7 см, прекъснат в средата от високата фигура на Аполон. Върху долната половина на хермите, които завършват с релефно очертани пръсти на краката на фигурите, са издълбани надписи в 2, 8 и 4 реда с височина на буквите 1 см (обр. 5 и 6)

A						
Οἷδε εἰσὶν ἑρμιεῖς				τῶν φυλῶν		
1	2	3	4	5	6	7
Οἷω-	Βο-	Ῥω	Γελε-	Ἀρ-	Αἰγι-	Ὀ-
πω	ρέ-	μαλ-	όγ-	γα-	κο-	πλέ-
	ω	ω	των	δέ-	ρέ-	ω
				ω	ω	

Превод: Това са хермите на филите: на ойнопите, на бореиците, на римляните, на ге-
леонтите, на аргадите, на айгикорите и на хоплите.

В 1-ви ред в лигатура са буквите NE, ME и QN. В надписите върху хермите в лигатура са: в 1-ва колонка NQ и PQN; във 2-ра колонка QN; в 3-та колонка QN; в 4-та колонка AE и TQN; в 5-а колонка QN; в 6-а колонка QN и в 8-ма колонка ПЛЕ и QN.

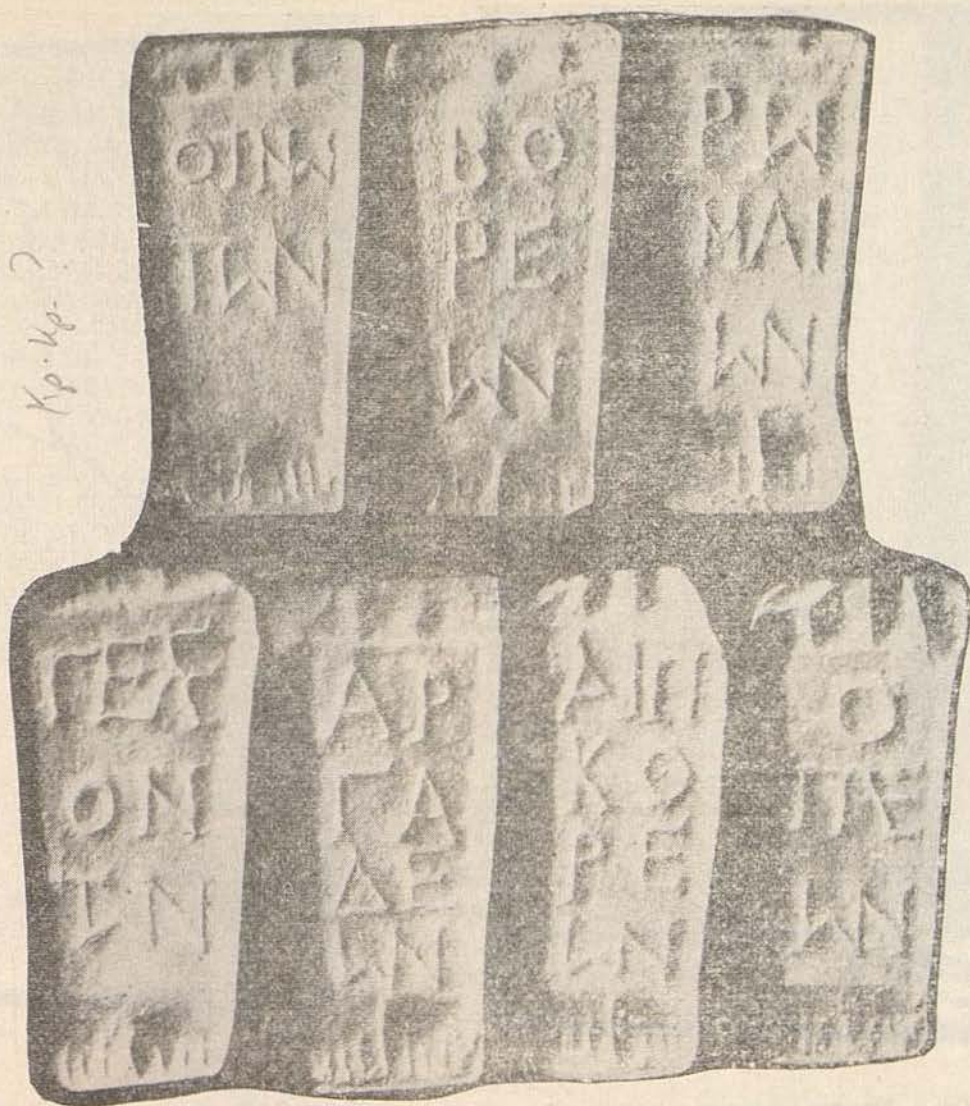
Надписите върху хермите, както подсказва и надписът в първия ред, са имената на седемте фили на Одесос. От тях пет са имена на фили, познати ни от почти всички ионийски градове. Така филата Βορείς среща-
ме в Кизик, Ефес и Перинт.²⁷ Останалите фили — Γελέοντες, Ἀργαδεῖς Αἰγι-
κορεῖς и Ὀπλητες — са имена на старите атически фили, наречени по име-
ната на четирите сина на Ион — Γελέων, Αἰγικόρης, Ἀργάδης и Ὀπλῆς.^{27a}
В нашия паметник името на последната ионийска фила не е, както бихме
очаквали и както обикновено срещаμε Ὀπλητες (Ὀπλειτις), а се явява във
формата Ὀπλεις — Ὀπλέων. Тази разновидност може да се обясни с това,
че формата е правилно образувана от името Ὀπλῆς по аналогия на име-
ната на филите Αἰγικορεῖς и Αργαδεῖς, получени съответно от Αἰγικόρης и
Ἀργάδης. Името на втората поред в надписа фила Οἰωπές, както и име-
то на третата фила Ῥωμαῖοι са имена вероятно на по-късно учредени
фили, създаването на които се е наложило поради увеличаването броя
на гражданите. Имената на същите тези две фили заедно с филите
Ἀργαδεῖς, Αἰκορεῖς (вм. Αἰγικορεῖς) и Ὀπλητες се срещат в надписи от
Томи.²⁸ Броят на филите в Томи през императорската епоха вероятно е
бил по-голям, щом като през същото време, напр. в Дионисополис, срав-
нително по-малък град, е имало седем фили.²⁹ Кога и на колко пъти се
е увеличавал броят на филите в Одесос, не може да се каже, тъй като
този надпис е първият намерен в града паметник, който ни дава броя на
градските фили и техните имена.

²⁷ Burchner, R. E. III, 731.

^{27a} Burchner, R. E. VII, 986.

²⁸ J. Stojan, Tomitana, 1962, стр. 59 и сл.

²⁹ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 30.

Обр. 5. Надписите върху седемте херми
Fig. 5. Die Inschriften auf den sieben Hermen

Единственото обяснение на факта, че в един ефебски декрет се споменават имената на градските фили, което в случая нарушава обичайната традиция на външното оформление на паметниците от този род и на съдържанието на самия надпис, трябва да се търси в желанието на съставителя на декрета да посочи броя и имената на филите, към които са принадлежали отделните ефеби, изброени в надписа.

В надписното поле, което се намира под люнета и има размери вис. 0,75 м и шир. 0,75 м, е разположен и самият декрет. След надпис от 7 реда с височина на буквите 1,8 см, който запълва цялата ширина на надписното поле (обр. 6), следват имената на ефебите, разположени в три колони с височина на буквите 1,3 см. Първата колона е от 30 реда, втората — от 29 реда, а третата — също от 29 реда. Под третата колона следват още два реда, съдържащи по две имена, изписани с по-дребни букви, високи до 1 см.

Κρ. Κρ.

Обр. 6. Горната част от същия декрет
Fig. 6. Der obere Teil desselben Dekrets

B

Ἀγαθῇ

τύχῃ

Οὐέτιω Γράτῳ καὶ Οὐεττέλλιω Σελεύκῳ ὑπάτοις πρὸ ἑπτὰ καλαγ-
δῶν Φεβραρίων; ἱερομένου Θεοῦ Μεγάλου Δερφέλα τὸ πεντε-και-δέκατον,
ἐπὶ συναρχίας Μ(ᾶρκου) Αὐρηλίου Ἀντιφίλου Ἀσκληπιάδου α' ἄρχοντος
5. οἷδε εἰσιν ἔφηβοι ὁ πρῶτος τῶν ἐφήβων καὶ πρωτοστάτης καὶ ἐφήβαρχος
Μ(ᾶρκος) Αὐρῇ-

λιος Αττῆς Διονυσίου υἱὸς τοῦ αἰρεθέντος ἱερέως Θεοῦ Μεγάλου Δερφέλα
καὶ Ἀθήνας καὶ Ἡρακλέους καὶ μετὰ τὸν πρῶτον

I

- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Μενεκράτης Ἀρτεμιδώρου
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Ἀπολλώνιος β' νεώτερος
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Ἀρτεμίδωρος Ἀρτεμιδώρου
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Διονύσιος β' τοῦ Χρήστου
- 5 Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Μέγανδρος Ἀρτεμιδώρου
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Μεγесθεὺς(ς) Ἰουλίου Ῥουστικοῦ
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Καικίλιος β' νεώτερος
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Εὐφάνης Ἀρτεμιδώρου
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Χρήστος Διονυσίου
- 10 Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Δομετιανὸς Διοδώρου
- Γαῖος Σόσιος Εὐτυχίδης
- Μ(ᾶρκος) Αὐρ(ήλιος) Ἐκατόδωρος Αττωνος

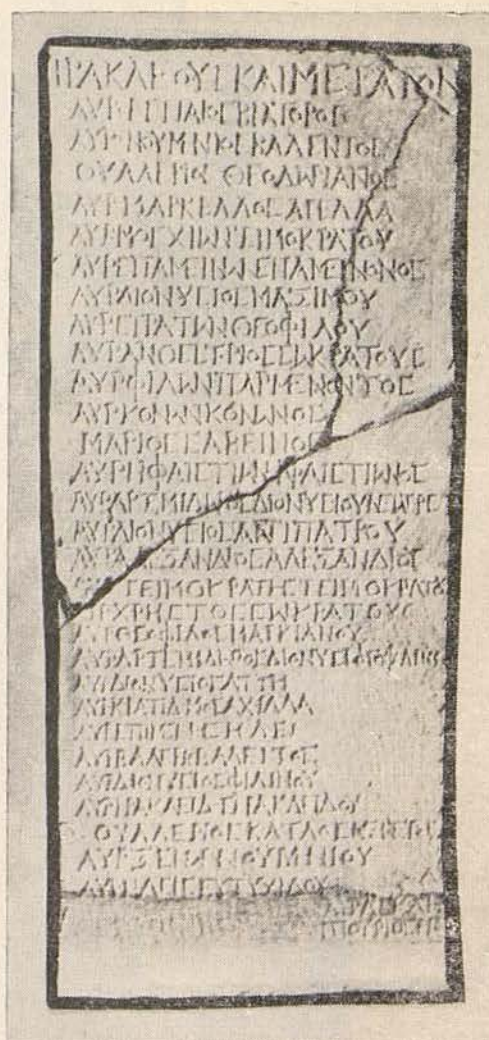
Κρ. Κρ.

Обр. 7. Първата колона с имена на ефеби

Fig. 7. Die erste Kolonne mit Ephie-
bennamen

Κρ. Κρ.

Обр. 8. Втората колона с имена на ефеби

Fig. 8. Die zweite Kolonne mit Ephe-
bennamen

- Γ(αῖος) Σόσιος Βιτάλιος
 Αὐρ(ήλιος) Σωτήρ (ν)εώτερος
 15 Αὐρ(ήλιος) Νουμήγιος Γλαυκία
 Αὐρ(ήλιος) Ζεῦλος Τειμοκράτους
 Αὐρ(ήλιος) Νουμήγιος Ἀγαθήνορος τοῦ Ἑστίεου
 Αὐρ(ήλιος) Ἐπαμείνων Εὐτυχίδου
 Αὐρ(ήλιος) Θεόδοτος Μαρκιάνου
 20 Αὐρ(ήλιος) Αἰμίλιος Ἡρακλείδου
 Αὐρ(ήλιος) Ἀνθιστήριος Μηνοδώρου
 Αὐρ(ήλιος) Διόδωρος Ἀρτέμονος(ς)
 Αὐρ(ήλιος) Ἡρακλείδης Τίτου
 Αὐρ(ήλιος) Ζωπακων Θεοφίλου
 25 Αὐρ(ήλιος) Μάρκος Διονυσίου
 Αὐρ(ήλιος) Μάρκος Σωτήρος

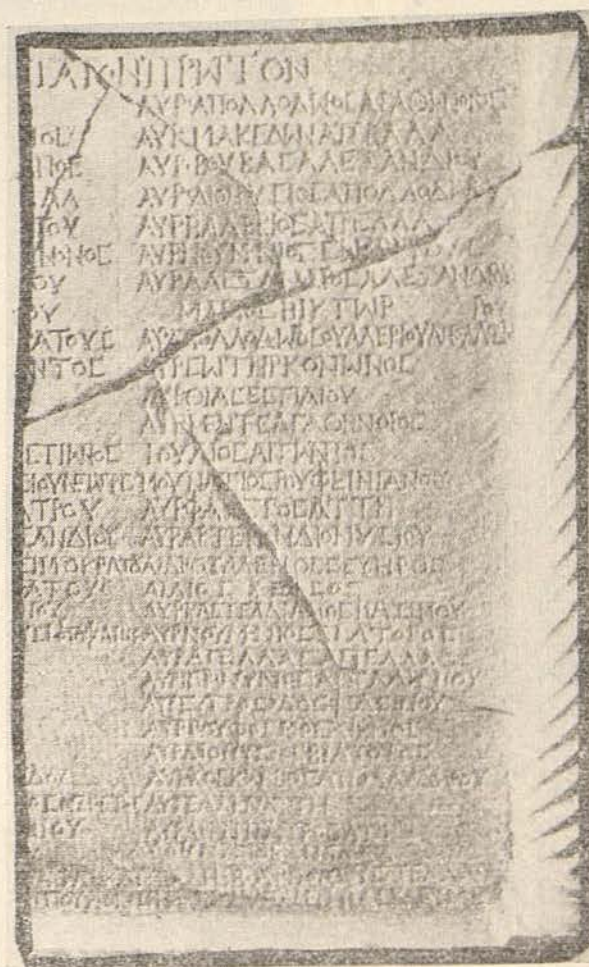
- Αὐρ(ήλιος) Ξένων Ξένωγος
 Αὐρ(ήλιος) Ἀσκληπιάδης Μενίου
 Αὐρ(ήλιος) Ἀπολλόδωρος Ἀγαθήν(ω)ρ(ο)ς
 30 Αὐρ(ήλιος) Μοσχίων Ἀντιπάτρου

II

- Αὐρ(ήλιος) Ἑσπιαῖος Βιάτορος
 Αὐρ(ήλιος) Νουμήγιος Βάλεντος
 Οὐαλέριος Θεοδωριανός
 Αὐρ(ήλιος) Μάρκελλος Ἀπελλᾶ
 5 Αὐρ(ήλιος) Μοσχίων Τειμοκράτου
 Αὐρ(ήλιος) Ἑπαμείνων Ἑπαμείνωνος
 Αὐρ(ήλιος) Διονύσιος Μαξίμου
 Αὐρ(ήλιος) Στράτων Θεοφίλου
 Αὐρ(ήλιος) Ἀνθεστήριος Σωκράτους
 10 Αὐρ(ήλιος) Φίλων Παρμένοντος
 Αὐρ(ήλιος) Κόνων Κόνωνος
 Μᾶρκος Σαβεῖνος
 Αὐρ(ήλιος) Ἡφαιστίων Ἡφαιστίωνος
 Αὐρ(ήλιος) Ἀρτεμίδωρος Διονυσίου γεώτ(ε)ρ(ο)ς
 15 Αὐρ(ήλιος) Διονύσιος Ἀντιπάτρου
 Αὐρ(ήλιος) Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδρου
 Αὐρ(ήλιος) Τειμοκράτης Τειμοκράτου(ς)
 Αὐρ(ήλιος) Χρήστος Σωκράτους
 Αὐρ(ήλιος) Θεόφιλος Μαρκιανού
 20 Αὐρ(ήλιος) Ἀρτεμίδωρος Διονυσίου τοῦ Φιλίνου
 Αὐρ(ήλιος) Διονύσιος Ἀττη
 Αὐρ(ήλιος) Κρατίδημος Ἀχιλλᾶ
 Αὐρ(ήλιος) Ἐπιμένης Ηλεί
 Αὐρ(ήλιος) Βαλέρι(ο)ς Βάλεντος
 25 Αὐρ(ήλιος) Διονύσιος Φιλίνου
 Αὐρ(ήλιος) Ἡρακλείδης Ἡρακλείδου
 Οὐαλέριος Κάτλης γεώτερος
 Αὐρ(ήλιος) Ξένων Νουμηρίου
 Αὐρ(ήλιος) Ηλεις Εὐτυχίδου

III

- Αὐρ(ήλιος) Ἀπολλόδωρος Ἀγαθήγορος
 Αὐρ(ήλιος) Μακεδών Ἀπελλᾶ
 Αὐρ(ήλιος) Βουβας Ἀλεξάνδρου
 Αὐρ(ήλιος) Διονύσιος Ἀπολλοδώρου
 5 Αὐρ(ήλιος) Βαλέριος Ἀπελλᾶ
 Αὐρ(ήλιος) Νουμήγιος Σωκράτους
 Αὐρ(ήλιος) Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδρου
 Μάριος Βίκτωρ
 Αὐρ(ήλιος) Ἀπολλόδωρος Οὐαλερίου Ἀπολλοδώρου
 10 Αὐρ(ήλιος) Σωτήρ Κόνωνος
 Αὐρ(ήλιος) Θίας Ἑσπιαίου
 Αὐρ(ήλιος) Μέγτης Ἀγαθήγορος

Обр. 9. Третата колона с имена на ефеби
Fig. 9. Die dritte Kolonne mit Erhebennamen

- Ἰούλιος Ἀντώνιος
Μουνάτιος Ῥουφειναγός
15 Αὐρ(ήλιος) Φα[ύ]στος Αττη
Αὐρ(ήλιος) Ἀρτέμ[ω]ν Διογυσίου
Αἴλιος (Β)αλέριος Σευήρος
Αἴλιος Κέ[λ]σας
Αὐρ(ήλιος) Καστελιανός Μαξίμου
20 Αὐρ(ήλιος) Νουμήγιος Βιάτορος
Αὐρ(ήλιος) Ἀπελλᾶς Ἀπελλᾶ
Αὐρ(ήλιος) Ἰερώνυμος Ἀπολλωνίου
Αὐρ(ήλιος) Εὐπρόσδοτος Φιλείνου
Αὐρ(ήλιος) Ῥούφος Μοσχίωνος
25 Αὐρ(ήλιος) Διογύσιος Βιάτορος
Αὐρ(ήλιος) Κοσκώνιος Ἀπολλοδώρου
Αὐρ(ήλιος) Ἑλλην Αττη
Αὐρ(ήλιος) Ἀντίπατρος Αττη
Αὐρ(ήλιος) Διογύσιος Ἀπελλᾶ
30 Αὐρ(ήλιος) Ἀσκληπιάδης β'. Αὐρ(ήλιος) Θουδους Ἀπελλᾶ
Σπούριος Ἑστιαίου. Αὐρ(ήλιος) Παρμένων Ἀσκληπιάδου

Превод: На добър час. По време на консулите Ветий Грат и Ветелий Селевк, на седмия ден преди февруарските календи, когато за петнадесети път бяха чествували Великият Бог Дерзелас, и при съуправлението на Марк Аврелий Антифил, син на Асклепиад, тези са ефебите: пръв от ефебите е Марк Аврелий Атес, син на Дионисий, който бе избран за жрец на Великия Бог Дерзелас и на Атина и на Херакъл, и след първия: Марк Аврелий Менеократ, син на Артемидор, М. Авр. Аполоний, вторият, по-младият, М. Авр. Артемидор, син на Артемидор, М. Авр. Дионисий, вторият, син на Хрест, М. Авр. Ксенандър, син на Артемидор, М. Авр. Менестевс, син на Юлий Рустик, М. Авр. Кайкилий, вторият по-младият, М. Авр. Евфан, син на Артемидор, М. Авр. Хрест, син на Дионисий, М. Авр. Дометиан, син на Диодор, Гай Сосий Евтюхид, М. Авр. Хекатодор, син на Атон, Гай Сосий Виталий, Авр. Сотер, по-младият, Авр. Нумений, син на Главкий, Авр. Зоил, син на Тимократ, Авр. Нумений, син на Агатенор, синът на Хестиай, Авр. Епамейнон, син на Евтюхид, Авр. Теодот, син на Маркиан, Авр. Аймилий, син на Хераклид, Авр. Антистерий, син на Менодор, Авр. Диодор, син на Артемон, Авр. Хераклид, син на Тит, Авр. Зопакон, син на Теофил, Авр. Марк, син на Дионисий, Авр. Марк, син на Сотер, Авр. Ксенон, син на Ксенон, Авр. Асклепиад, син на Мений, Авр. Аполодор, син на Агатенор, Авр. Мосхион, син на Антипатър, Авр. Хестиай, син на Виатор, Авр. Нумений, син на Валент, Галерий, син на Теодориан, Авр. Маркел, син на Апела, Авр. Мосхион, син на Тимократ, Авр. Епамейнон, син на Епамейнон, Авр. Дионисий, син на Максим, Авр. Стратон, син на Теофил, Авр. Ангестерий, син на Сократ, Авр. Филон, син на Парменон, Авр. Конон, син на Конон, Марий Сабин, Авр. Хефайстион, син на Хефайстион, Авр. Артемидор, син на Дионисий, по-младият, Авр. Дионисий, син на Антипатър, Авр. Александър, син на Александър, Авр. Тимократ, син на Тимократ, Авр. Хрест, син на Сократ, Авр. Теофил, син на Маркиан, Авр. Артемидор, син на Дионисий, синът на Филип, Авр. Дионисий, син на Ате, Авр. Кратидем, син на Ахила, Авр. Епимен, син на Алей, Авр. Валерий, син на Валент, Авр. Дионисий, син на Филин, Авр. Хераклид, син на Хераклид, Валерий Катл, по-младият, Авр. Ксенон, син на Нумений, Авр. Елей, син на Евтюхид, Авр. Аполодор, син на Агатенор, Авр. Македон, син на Апела, Авр. Бубас, син на Александър, Авр. Дионисий, син на Аполодор, Авр. Валерий, син на Апела, Авр. Нумений, син на Сократ, Авр. Александър, син на Александър, Марий Виктор, Авр. Аполодор, син на Валерий, синът на Аполодор, Авр. Сотер, син на Конон, Авр. Тиас, син на Хестиай, Авр. Мент, син на Агатенор, Юлий Антоний, Мунатий Руфиниан, Авр. Фаус, син на Ате, Авр. Артемон, син на Дионисий, Айли Валерий Север, Айлий Келс, Авр. Кастилиан, син на Максим, Авр. Нумений, син на Виатор, Авр. Апела, син на Апела, Авр. Хиероним, син на Аполоний, Авр. Евпросод, син на Филин, Авр. Руф, син на Мосхион, Авр. Дионисий, син на Виатор, Авр. Косконий, син на Аполодор, Авр. Хелен, син на Ате, Авр. Антипатър, син на Ате, Авр. Дионисий, син на Апела, Авр. Есклепиад, вторият, Авр. Тутус, син на Апела, Спурий Хестиай, Авр. Парменон, син на Асклепиад.

В първата половина на надписа (B) в лигатура са буквите: във 2-ри ред ТΩΚ, ΠΡ; в 3-ти ред ΩΝ, ΩΝ, ΡΩΜΕ, ΜΕ, ΠΕ, ΝΤ; в 4-ти ред ΝΤ, ΗΠ; в 5-и ред ΝΕ, ΗΒ, ΠΡΩΤ, ΤΩΝΕ, ΗΒ, ΩΝΚ, ΠΡ, ΩΤ, ΗΣ, ΗΒ; в 6-ти ред ΝΤ, ΩΣ, ΜΕ; в 7-ми ред ΗΝ.

В I колона при всяко съкратено име Αὐρ(ήλιος) в редовете от 1-ви до 10-и и 12-и ред буквите ΥΡ са в лигатура. Освен това в лигатури са: в 1-ви ред ΜΕ, ΝΕ, ΤΗΣ, ΤΕ, ΩΡ; във 2-ри ред ΩΝ, ΝΕ, ΩΤΕ; в 3-ти ред ΤΕ, ΩΡ, ΤΕ, ΩΡ, ΟΥ; в 4-ти ред ΡΗΣ, ΟΥ в 5-и ред ΤΕ, ΩΡ; в 6-и ред ΜΕ, ΝΕ; в 7-ми ред ΝΕ; в 8-ми ред ΝΗΣ, ΤΕ; в 9-и ред ΡΗΣ; в 10-и ред ΜΕ, ΩΡ; в 12-и ред ΩΡ, ΩΝ; в 14-и ред ΗΡ; в 15-и ред ΜΗΝ; в 16-и ред ΤΕ; в 17-и ред ΟΥ, ΜΗΝ, ΗΝ, ΟΥ; в 18-и ред ΝΩ; в 20-и ред ΗΡ; в 21-и ред ΤΗ, ΜΗΝ, ΩΡ; в 22-ри ред ΤΕ, ΩΝ; в 23-ти ред ΕΣ; в 24-ти ред ΩΠ,

ΩΝ; в 27-ми ред ΝΩ, ΝΩΝ; 28-ми ред ΗΠ, ΗΣ, ΜΗΝ; в 29-ти ред ΩΡ, ΗΝ(Ω); в 30-и ред ΩΝ, ΝΤ.

Във II колона в лигатури са: във 2-ри ред ΜΗΝ; в 3-ти ред ΩΡ; в 4-ти ред ΠΕ; в 5-и ред ΩΝ, ΤΕ; в 6-и ред ΜΕ, ΝΩΝΕ, ΜΕ; в 8-ми ред ΩΝ; в 9-и ред ΤΗΡ, ΩΚ; в 10-и ред ΩΝ, ΜΕ; в 11-и ред ΩΝ, ΝΩΝ; в 13-и ред ΩΝΗ, ΩΝ; в 14-и ред ΤΕ, ΩΡ, ΩΤ; в 15-и ред ΝΤ; в 17-и ред ΟΣ, ΟΥ; в 20-и ред ΩΡ, ΟΥ, ΟΥ; в 22-ри ред ΔΗΜ; в 2-ти ред ΜΕ, ΝΗΣ; в 24-ти ред ΝΤ; в 26-и ред ΗΡ, ΔΗΣ ΗΡ; в 27-ми ред ΩΤΕ, в 28-ред ΝΩΝΝ, ΜΗΝ.

В III колона освен лигирането на ΥΡ в думата Αὐρ(ήλιος), без 9-ти, 30-и и 31-ви редове, в лигатура са: в 1-ви ред ΩΡ, ΗΝ; във 2-ри ред ΩΝ; в 4-ти ред ΩΡ; 6-ти ред ΜΗΝ, ΩΚ; в 9-ти ред ΩΡ; в 12-и ред ΜΕ, ΤΗΣ; в 13-и ред ΝΤ, ΩΝ; в 16-и ред ΜΩΝ; в 20-и ред ΜΗΝ; в 21-ви ред ΠΕ; в 22-ри ред ΡΩΝ, ΩΝ; в 23-ти ред ΠΡ; в 24-ти ред ΩΝ; в 26-и ред ΩΝ, ΩΡ; в 27-ми ред ΗΝ; в 30-и ред ΗΠ, ΗΣ, ΠΕ; в 31-ви ред ΡΜΕ, ΝΩΝ, ΗΠ.

В I к. 6 р. при думата Μενεστεύς последната Σ е пропусната или по-скоро е останала недоизписана. При последната дума в същия ред Ρουστίου буквата Ι е малка, а буквите ΟΥ са изписани над реда. В 14-ти р. при думата νεώτερος началната буква Ν е пропусната. В 19-и р. в думата Αὐρ буквата ρ е недоизписана. В 22-ри р. последната буква Σ е пропусната. В 29-р. при думата Ἀγαθήνωρ буквата Ω, която е в лигатура с Ν и Ρ, е останала неизписана, а предпоследното Ο е пропуснато.

Във II к. 14-и р. при думата νεώτερος са пропуснати Ε и Ο. В 17-и р. е пропусната последната Σ. В 24-и р. при думата Βαλλέριος е пропусната буквата Ο.

В III к. 9-и р. последните три букви ΡΟΥ са изписани отгоре. В 17-и р. при думата Βαλεριος е пропусната първата буква Β.

Итацистично са предадени собствените имена Τειμοκράτους вм. Τιμοκράτους (I к. 16-и р., II к. 5-и и 17-и р.), Σαβεῖνος вм. Σαβῖνος (II к. 12-и р.), Ρουφεινιάδος вм. Ρουφινιάδος (III к. 14-и р.), Φιλῆνος вм. Φιλῖνος (III к. 23-и р.) Ηλεις вм. Ηλεις (II к. 23-и и 29-и р.), а името Εστιαῖος е дадено във формата Ἑστιᾶς (I к. 17-и р.). Името Ζωῆλος е написано с Ο вм. Ω (I к. 16-и р.)

Паметникът, както се каза по-горе, представлява ефебски декрет. Подобни декрети от Варна и Черноморието ни са известни и от по-рано³⁰). Първата половина от надписа съдържа данни за датирането му и сведения за първия ефеб, а втората представлява списък на останалите приети ефеби.

Датирането на надписа е точно и подробно. Първо е указана годината чрез имената на двамата римски консули Οὐέτιος Γράτος и Οὐεττέλλιος Σέλευκος (C. Vettius Gratus Sabinianus и M. Fl(avius) Vitellius Seleucus), заемали длъжността през 221 г.³¹ Името на втория консул е предадено погрешно Οὐεττέλλιος вм. Οὐιτέλλιος вероятно под влияние на изписването на името на първия консул Οὐέτιος. Точната дата е отбелязана с израза πρὸ ἑπτὰ καλαυδῶν Φεβραρίων, т. е. 25 януари. След това годината на издаването на декрета отново е определена с израза ἱερωμένου θεοῦ Μεγάλου Δερζελα τὸ πευτε-καὶ-δέκατον, което очевидно показва, че епонимата за тази година, и то за 15-и път, е възложен върху Великия бог Дерзелас, респективно на неговата жреческа колегия³². В Одесос, където досега не е

³⁰ G. Mihailov, цит. съч., I 14, 47—51.

³¹ W. Liebenam, Fasti consulares imperii Romani, 1910

³² W. Liebenam, Städteverwaltung, цит. съч., стр. 283.

установено кой служител от държавната иерархия е имал честта да дава името си на годината, често изглежда се е възлагала тази чест на някое местно божество — най-често на Дерзелас,³³ а в по-ранно време и на бог Дионис.³⁴

За последен път надписът е датиран и с изрази ἐπὶ συναρχίας Μ(άρχου) Αὐρ(ηλίου) Ἀντιφίλου Ἀσκληπιάδου α' ἄρχοντος — Длъжността „пръв архонт“ е засвидетелствувана в още един друг надпис от Варна.³⁵ И двете имена на архонта са обичайни като лични и бащини имена в надписи от Одесос.

Първият ефеб Μ. Αὐρήλιος Αττης Διονυσίου, който в надписите от подобен род носи епитетите ἐφήβρχος, πρῶτος ἐφήβρχος или ἐφηβρχοῦτος, в нашия случай освен обичайния епитет ἐφήβρχος се явява и епитетът πρωτοστάτης, който срещаме за пръв път. Личното име на първия ефеб Αττης, което се явява в надписи и във формата Αττης,³⁶ срещаме по-долу в списъка на ефебите като бащино име в родителен падеж Αττη. Същото име пак в родителен падеж се явява във формата Αττω в друг надпис от Варна.³⁷

Подреждането на имената в списъка е ставало очевидно според общественото положение на семействата, от които произхождат ефебите. Това личи от факта, че първият ефеб е син на жреца на Великия бог, обявен за епоним на града през тази година. За същото свидетелствуват и двата преномена Μάρκος Αὐρήλιος, които носят както той, така и първите ефеби в списъка.

Списъкът съдържа 93 имена на ефеби. Почти всички, с изключение на 7 ефеби, имат преномена Αὐρ(ηλίου), а други два преномена Γ(αίος). Началните 10 ефеба заедно с първия ефеб имат и втори преномен Μ(άρκος). Повечето от личните и бащините имена са гръцки и се срещат често в надписи от Одесос. За пръв път у нас тук се явяват гръцките имена Εὐπρόσδοος, Εὐτυχίδης, Κραίδης, Φίλων. Името Θεοδωριανός от Θεόδωρος е получило латински облик очевидно под влияние на латинските имена например като Lucianus от Lucius.

Латински имена, лични и бащини или само лични и само бащини носят 31 ефеби. Между тези имена досега не са срещани в гръцки надписи у нас само Δομετιανός, Βιτάλιος, Καίλιος, Κοσκώνιος, Καστελιανός, Μουκάτιος и Σπούριος. Ако сравним броя на ефебите с латински имена с броя на ефебите със същите имена в ефебския декрет от Одесос от 215 г., където при 65 ефеби 18 имат латински имена, т. е. 28%, ще установим, че в нашия надпис при 92 ефеби с латински имена са повече от 33%. От този факт можем да заключим, че в разстояние на пет години романизацията в Одесос се е засилила доста.

В списъка се срещат имена от малоазийски и тракийски произход. Освен Ηλεις и Αττης, които имена ни са познати от по-рано, от малоазийски произход са и имената Αττων, Θιας-Θιης и Θουδους, които срещаме тук за пръв път. Името Θιας срещаме като втори компонент на имената

³³ G. Mihailov, цит. съч., I 47—49. Паметниците са датирани от времето на Адриан (117—136) от 215 и 238 г.

³⁴ Пак там, цит. съч., vol I 50.

³⁵ Пак там, vol. I 48.

³⁶ Пак там, vol. I 14.

³⁷ Пак там, vol. I 46.

Βασκεδε-θίας и Βορκη-θίας, които Д. Дечев смята за тракийски.³⁸ Последното име Θουδους би могло да се сметне като вариант на името Θουδυλων, което намираме в един ефебски декрет от Варна Διογύσιος β' ὁ καὶ Θουδυλων.³⁹ Според Д. Дечев⁴⁰ името Βουβας има тракийски произход. Произходът на името Ζωπακωυ остава неизяснен. Тези две имена също срещаме тук за пръв път.

За съществуването на някакви роднински връзки между ефебите в надписа може със сигурност да се каже само, че Αὐρ. Ἑλλήν Αττῆ и Αὐρ. Αντίπατρος Αττῆ са братя; вероятно такива са и Αὐρ. Διογύσιος Ἀπελλά и Αὐρ. Θουδους Ἀπελλά, чиито имена следват едно след друго.

Новонамереният паметник се явява особено ценен с това, че от него за пръв път научаваме не само точния брой на филите в Одесос през първата половина на III в., но и техните имена. Също така паметникът ни дава нови собствени имена от гръцки, латински, малоазийски и тракийски произход.

Освен това появата в надписа на ефеби с чисто латински имена Μάρκος Σαβεῖνος, Οὐαλέριος Κάπλος, Μάριος Βίκτωρ, Ἰούλιος Ἀυτώνιος, Αἴλιος Βαλέριος, Αἴλιος Κέλσος показва, че в Одесос вече е имало значителна колония от римски граждани, което пък може би е наложила да се увеличи и броя на филите с филата на Ῥωμαίων.

4

Фрагменти от голяма плоча от мрамор с релефи и гръцки надпис. Намерени са при изкопна работа също в северния край на вътрешния подземен коридор пред западната фасада на Римските терми във Варна през 1966 г. Инв. № II 4200.

Фрагментите представляват отделни части от плочата и не всички могат да се съставят в едно цяло. От всичко намерени 11 фрагмента можеше да се съберат и слепят само 7 фрагмента в две групи. Останалите фрагменти останаха свободни.

От тези макар и откъслечни части е ясно, че паметникът е представлявал голяма правоъгълна плоча, която е била разделена от водоравен тесен пояс на две половини. Горната половина е съдържала надписа, разположен по цялата дължина на плочата, а под него фриз от релефни циркови ловни сцени. Долната половина, широка 0,25 м, е заета също от фриз, представляващ релефни сцени от гладиаторски борби. Сцените от ловните циркови игри са наподобявали вероятно на цирковите игри от релефа от София.⁴¹

А. Първите четири слепени фрагмента дават един откъс от средата на горната половина на плочата с размери: вис. 0,48 м, шир. 0,78 м и деб. 0,085 м (обр. 10). Горният ръб на плочата завършва с висок релефен пояс, украсен с лаврови листа. Под него в дълбокото релефно поле е разположен надписът, като първият му ред е издълбан върху самия лавров пояс. (Към частта, съдържаща надписа, се отнасят и два от свободните малки фрагменти.) От релефния фриз под надписа с ловни сцени е

³⁸ D. Detschew, Die thrakische Sprachreste, 1957, стр. 203

³⁹ G. Mihailov цит. съч. Vol. I 50

⁴⁰ D. Detschew, цит. съч. стр. 79.

⁴¹ Ив. Велков, Релеф с циркови игри от София. ИБАИ, I, 1921/22, стр. 21.

запазена фигурата на бик в скок наляво с насочени рога към фигурата на бикоборец, от която е запазена само горната част. Той има защитен шлем на главата с отвори за очите, а двете му ръце са свити пред лицето. Вдясно от бика личи неясна част от друга фигура. Под бика е за-

Обр. 10. Фрагмент от плоча с релеф и надпис от Варна
Fig. 10. Bruchstück einer Marmorplatte mit Relief und Inschrift aus Warna

пазена горната част от фигурата на друг мъж с незащитена глава, обърнат надясно и облечен в хитон. Дясната му ръка е вдигната нагоре, а лявата е протегната напред.

Б. Вторият откъс от три слепени фрагменти има размери: вис. 0,66 м и шир. 0,40 м (обр. 11). Той представлява средна част от долната половина на плочата, която отдолу е завършвала с широка, плоска рамка. В релефното поле на горния фриз се е запазила част от циркова ловна сцена: най-отгоре мечка в скок надясно, нападната от куче под нея. Друго куче, от което се вижда само главата, напада мечката отдясно. Вляво от групата е запазена китката от ръка с неясен предмет в нея, а вдясно — двата крака до коленете вероятно на паднал борец. В средата на преден план във висок релеф е запазена сцена, представляваща бикоборец и бик. Борецът е прав, обърнат наляво, с глава надясно. Обут е в панталони, с широк пояс, който пристяга и ризата с ръкави. На краката си има ниски ботуши. В дясната ръка, отчупена в лакъта, е държал вероятно меч, а в лявата, отпусната надолу, държи надиплено парче плат. От нападащия отдясно бик се е запазила само предната половина.

В долния фриз е запазена сцена от гладиаторски борби. В средата на преден план стои фигурата на гладиатор — *secutor* в нападение надясно. Той е с шлем с гребен, открит пред лицето и покриващ плещите му. В лявата ръка държи правоъгълен щит, прикриващ тялото му, а в дясната — къс меч. Пред щита се вижда острието на копие, насочено срещу него. Вдясно от гладиатора, на втори план, е запазена фигурата на мъж

обърнат надясно, облечен само в къс, препасан хитон, с протегната надясно лява ръка, вероятно *retiarius*. Върху тесния пояс между двата фриза е запазен надпис от една дума с вис. на буквите 2,3 см

Обр. 11. Фрагмент от същата плоча
Fig. 11. Bruchstück derselben Platte

ΠΑΡΔΟΣ

В. Единичен фрагмент от средата на плочата. Вис. 0,40 м, шир. 0,43 м (обр. 12). От църковите ловни сцени върху горния фриз е запазена само задната половина от паднала по гърба си мечка и вдясно от нея пръстите от краката на права фигура на борец. От релефа върху долния фриз на преден план е запазена в средата двойка гладиатори, изправени един срещу друг. Вляво от двойката на втори план е запазена глава от фигурата на рецирий, а вдясно почти цялата фигура на друг рецирий.

Обр. 12. Фрагмент от същата плоча
Fig. 12. Bruchstück derselben Platte

рий, облечен в подпасан хитон и вдигната нагоре дясна ръка. Пред гърдите му на преден план е запазена киткага от дясната ръка с къс меч (запазена само дръжката) на друг гладиатор. Облеклото и въоръжението на гладиаторите е напълно еднакво с това на гладиатора от паметника от с. Татарево⁴² Върху пояса между двата фриза е вдълбан гръцки надпис от две думи със същата височина на буквите

ΤΕΥΚΡΟΣ ΛΥΑΙΟΣ

Под пояса и над главата на рецирия вляво са запазени следи от надпис със синя боя ...ΣΟΥΣΠΑΤ..., а над главата на рецирия с червена боя ...ΟΥ. Височина на буквите 1,5 см.

⁴² Ив. Велков, Един рядък археологически паметник на гладиатор от с. Татарево, ИБАИ XIV 1940—42, стр. 217.

Г. Единичен фрагмент от долната половина на плочата. Вис. 0,24 м, шир. 0,18 м (обр. 13). Релефното поле отдолу е оградено с широка, плоска рамка. Върху фрагмента е запазено само туловището на бик в ход наляво.

Всички фигури във фризовете са работени без подробности, като вместо това са били полихромно оцветени. Запазени са следи от оцветяване в червено на защитния шлем на бореца в откъс А. Следи от охражъла боя личат върху щитовете на гладиаторите и главите на рециариите в откъсите Б и В, а също и върху тялото на бика в откъс А. Тялото на падналата по гърба си мечка в откъс В е било оцветено в червенокафяво.

Запазеният върху откъс А гръцки надпис е в 8 реда с височина на буквите 2 см. По тях личат ясни следи от оцветяване: първите два реда в червено, третият в синьо, четвъртият в червено, петият пак в синьо и т. н. Ако съдим по разположението на първия ред върху лавровата гирлянда, трябва да смятаме, че запазената част от надписа представлява средната част и че от двете му страни липсват почти еднакви части (вж. обр. 10).

Ἀγαθῇ τύχῃ

Ἐπὲρ τῆς τοῦ θειοτάτου καὶ μεγίστου καὶ ανεικήτου Αὐτοκράτορος Μ(άρκου) Αὐ(γούστου) Σευή[ρου] Ἀλεξάνδρου καίσαρος
 εὐσεβοῦς εὐτυχοῦς σεβ(αστοῦ) [καὶ Ἰουλίας Μαμαίας σεβ(αστῆς)] τύχης τε καὶ
 γείκης καὶ αἰωλίου [διαμονῆς καὶ τοῦ σύμπαν-
 τος αὐτῶν οἴκου] καὶ ἱερᾶς συγκλήτου καὶ δήμου τοῦ Ρωμαίων καὶ τῶν
 ἱερῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ λαμπρο-
 5 τάτου ἡγεμόνος Λουκίου Μαντελινίου πρεσβ(ευτοῦ) σεβ(αστοῦ) ἀντιστρατηγοῦ καὶ
 βουλῆς καὶ δήμου Ὀδησσειτῶν
 ὁ ἀρχιερεὺς(?) τῆς πόλεως Μ(άρκος) Αὐρ(ήλιος) Σίμων Σίμωνος
 βουλευτῆς καὶ Μ(άρκος) Αὐρ(ήλιος) Ἰο[....
 ἐπιτέλεσαν(?) γ] διὰ τε κυνηγεσίῳ καὶ μονομαχίῳ τ καλ(ανδῶν)
 Μα[τῶν vel Μαρτίῳν

vacat μφ ὑπάτοις. vacat

Превод: „За щастието и победата и вечната продължителност на божествения и велик и непобедим император цезар Марк Аврелий Север Александър, благочестив и щастлив август и на августа Юлия Мамеа и на цялото им семейство и на свещения сенат и римски народ и на свещените войски и на светлейшия пътководец Луций Мантений Сабин, августов легат вместо претор и на съвета и народа на Одогосците главният жрец на града и съветник Марк Аврелий Симон, син на Симон и Марк Аврелий Юлий(?). устрои циркови игри на лов с кучета и гладиаторски борби през на мартенските календи при консулството на и на Максим.

Първият свободен фрагмент от надписа, вис. 7,5 см и шир. 8,8 см съдържа част от три реда (от последния ред личи само горната половина (обр. 14a).

. ΤΟΥΚ
 ΥΣΣΕΒΙ
 ΥΚΑΙ

Той се отнася към края на първите три реда от липсващата лява част на надписа и е включен при възстановяването му.

Върху втория свободен фрагмент, вис. 8,2 см и шир. 6,2 см (обр. 14 б), е запазена малка част от надписа в два реда

· · · · · ΟΙ · · · · ·
· · · · · ΕΙΜ · · · · ·

Обр. 13. Фрагмент от същата плоча
Fig. 13. Bruchstück derselben Platte

Обр. 14. Фрагменти от надписи от същата плоча
Fig. 14. Bruchstücke derselben Platte mit Inschriften

Той трябва да се отнесе към 6-и и 7-ми ред на една от липсващите лява или дясна част от надписа, без да може да се свърже с него.

В запазената част от надписа в лигатури са буквите: във 2-ри ред ΝΕ, ΝΤ; в 3-ти ред ΗΣ, ΤΗ, ΝΕ, ΗΣ; в 4-ти ред ΝΤ, ΗΜ, ΝΚ; в 5-ти ред ΝΝ, ΠΡ, ΝΤ, ΤΗΓ, ΗΣ; в 6-ти ред ΤΗΣ; в 7-ми ред ΤΕ, ΝΗΓ, ΝΚ, ΝΤ.

Инакцистично са предадени думите *ἀνεκλήτου*, *νείκης* и *Σαβείνου* вм. *ἀνικλήτου*, *νίκης* и *Σαβίλου*.

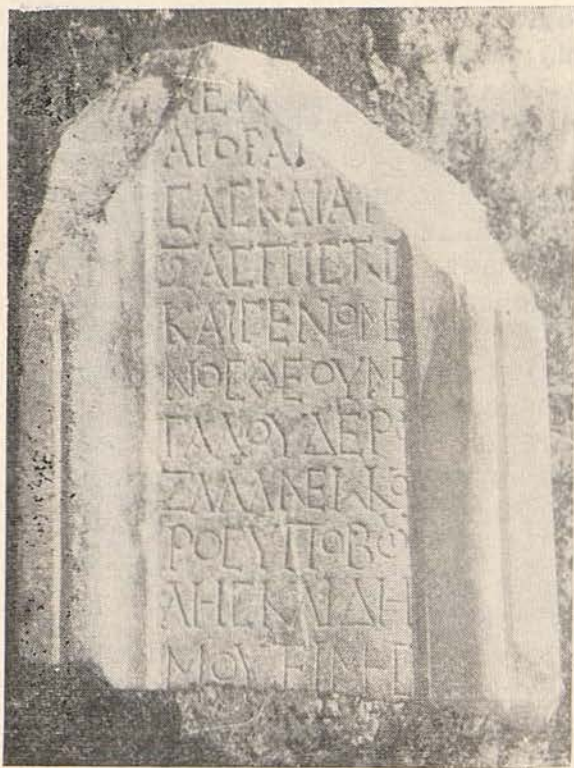
Надписът има почетен характер. По формулировка и съдържание той е почти идентичен с един надпис от Никополис ад. Иструм.⁴³ Посветен е на императора Север Александър и майка му Юлия Мамеа, на императорския легат Луций Мантений Сабин и на редица други обще-

⁴³ G. Mihailov, цит. съч. vol. II 660.

неясна начална Σ, е може би началото на думата σπατάριος. Също край на бащино име са и буквите . . . ου

Паметникът със своя надпис и релефи категорично потвърждава факта, че и в Одесос, както и всички големи градове на Римската империя, се устройвали циркови игри. Паметникът според запазените крайни

фрагменти, които са с недобре огладени страни по дебелината на плочата, е бил вграден вероятно в стените на местния амфитеатър. Последният според мястото на намирането на фрагментите трябва да се търси непосредствено северно от Римските теми. Намерените по-рано два фрагмента от надписи с данни за циркови игри са от същия район на града.⁴⁵

Обр. 15. Четвъртата колона с надпис от Варна
Fig. 15. Viereckige Säule mit Inschrift aus
Warna

Върху лицевото надписно поле, широко 0,20 м, е запазена средната част от гръцки надпис в 11 реда с височина на буквите 3,5 см.

.
. εω
ἀγοραν[ομή -
σας καὶ ἄρ -
ξας πιστῶς
5 καὶ γενόμε -
νος θεοῦ Με -
γάλου Δερ -
ζαλα γεώχο -
ρος ὑπὸ βου -
10 λῆς καὶ ἐή -
μου τειμῆς
.

⁴⁵ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 71, 73.

Превод: . . . който е бил агораном, верно е изпълнявал длъжността архонт и е бил неокор (пазител на храма) на Великия бог Дерзалас от почит към съвета и народа (посети този паметник).

В запазената част от надписа в лигатура са буквите: в 4-ти ред ΤΩΣ; в 5-и ред ΜΕ; в 6-и ред ΜΕ; в 8-ми ред ΝΕ, ΩΝ в 9-и ред в не-обичайна лигатура са буквите ΟΥ, като Υ е вписано с долната си полови-на в Ο; в 11-и ред ΤΕ.

В 10-и ред при думата ΚΑΙ водоравната хаста на Α не е изписана.

Итацистично е предадена думата τειχις в м. τειχις.

Надписът има вероятно посветителен характер. В липсващите в нача-лото редове може би е стояло името на този, комуто е бил посветен паметникът. След това непосредствено над запазената част е следвало името на дарителя, към което може би се отнасят запазените в първия ред на надписа букви ΕΩ, които биха могли да се допълнят като υ[εω]τερος. От първата буква пред тях личи само долната част от отвес-на хаста.

Длъжностите агораном и архонт, които е заемал дарителят, предаде-ни тук във формата на причастия ἄγορανομίσας и ἄρχας, срещаме в други надписи от Варна.⁴⁶ Интересното в надписа е появата за пръв път в епи-графски паметници от Варна на неокорската титла, която е получил дари-телят като пазител или попечител на храма на Великия бог⁴⁷. Формата на името на Великия бог Δερζαλας, която срещаме тук, е нов вариант на името покрай известните ни форми Δαρζαλας⁴⁸ и Δαρζελας⁴⁹.

По палеографските си осо-бености паметникът трябва да се датира към средата на III в. от н. е.

6

Архитектурен детайл от мрамор с гръцки надпис. На-мерен при изкопна работа през 1967 г. в насипа край западна-та фасада на Римските терми във Варна. Размери: вис. 0,70 м, шир. 0,47 м и деб. 0,28 м. Инв. № II 4202 (обр. 16).

Детайлът представлява част от сложно профилиран от две страни ъглов корниз. Върху горната плоскост на корниза

е запазена част от гръцки надпис в три реда с височина на буквите 1,8 см.

Очевидно първоначално надписът е бил върху мраморен блок, който впоследствие е бил вторично преработен в архитектурен детайл. При пре-работката от надписа е останала само малка част от долния ъгъл на ля-вата му половина.

Обр. 16. Фрагмент от архитектурен детайл с надпис от Варна

Fig. 16. Architektonisches Detail mit Inschrift aus Warna

⁴⁶ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 64, 162 и тук № 2.

⁴⁷ Псвече за неокорската длъжност вж. Hapell, RE XVI, 2422.

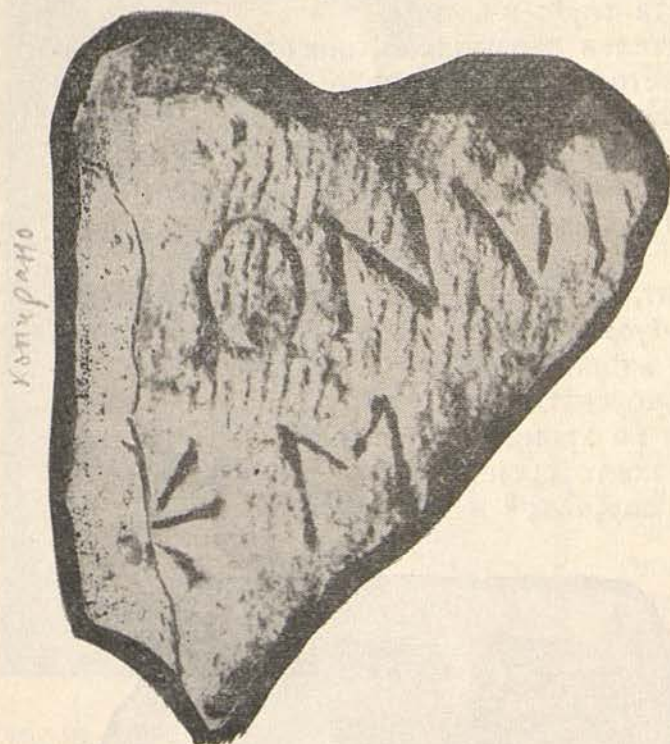
⁴⁸ G. Mihailov, цит. съч., vol. II 768.

⁴⁹ G. Mihailov, цит. съч. vol. I 47, 48, 49 и тук № 3.

Δ. ΝΙΚΗΛ . . . Α . . .
 . . . αἰσίου καὶ Δουροστόρ . . .
 . . . ἐπαρχείας καὶ ΧΡΤ . . .

В първия ред са запазени само долните части на буквите, от които със сигурност могат да се допълнят само някои.

7

Обр. 17. Фрагмент от плоча с надпис от с. Река Девня

Fig. 17. Bruchstück einer Kalksteinplatte mit Inschrift aus Reka Dewna Bez. Warna

Фрагмент от дебела плоча от варовик с гръцки надпис. Намерена в с. Река Девня през 1967 г. при каптиране на извор в северозападния край на селото. Размери: вис. 0,25 м, шир. 0,21 м и деб. 0,12 м. Инв. № II 4204 (обр. 17).

Върху лицевата страна на фрагмента, който е отчупен от всички страни е запазена малка част от гръцки надпис в два реда с височина на буквите 4,5 см. Запазеният 1-ви ред съдържа само буквата Ω и пред нея долната половина от една отвесна хаста, вероятно Ι. След буквата Ω се е запазила лявата половина от знака *, заместващ думата *δηνάρια*. Допълването на думата във 2-ри ред може да се смята за сигурно. Запазилата се част от надписа ни дава основание да смятаме, че фрагментът представлява част от надгробен паметник или саркофаг и че запазените букви са малка част от втората половина на надписа, който има запретителен характер. При това положение едно вероятно допълване би получило следната форма:

[ὅς δ' ἂν τολμήσει ἕτερον πτώμα]
 καταθέσθαι, ἀποδώσει τῷ ταμεῖϊ (δενάρια) . . .
 τῇ δὲ πόλει τῇ Μαρχιανο[πολειτῶν] (δηνάρια) . . .

Надписи с подобен характер ни са известни от Варна.⁵⁰

8

Фрагмент от дебела плоча от мрамор с гръцки надпис. Намерен през 1967 г. в района на Римските терми във Варна. Размери: вис. 0,145 м, дълж. 0,20 м и деб. 0,13 м. Инв. № II 4203 (обр. 18).

⁵⁰ G. Michailov, цит. съч.; vol. I 214, 216, 218.

Фрагментът е част от долната половина на плочата. Върху лицевата страна е запазена част от надпис в два реда с височина на буквите 4,5 см. В началото на запазения 1-ви ред стои долната половина на отвесна хаста, а в края — долната половина на наклонена хаста. Във втория ред от последната буква се е запазила горната лява наклонена хаста от ъглесто О.

.....
 IΩΩ/
 N|όxωνo[ξ

В лигатура във 2-ри ред са буквите ΩN .

9

Фрагмент от дебела плоча от варовик с гръцки надпис. Намерен през 1967 г. в насипа извън западната фасада на Римските терми във Варна. Размери: вис. 0,24 м, шир. 0,41 м и деб. 0,19 м. Инв. № II 4204 (обр. 19).

Фрагментът представлява част от горната половина на плочата, отчупена от страни и отдолу. Върху грубо огладената лицева страна е запазена част от гръцки надпис в два реда с височина на буквите 5 см. В 1-ви ред от първата буква е запазена само горната част. Също само горната половина е запазена и от последната буква във 2-ри ред.

τοῦ θεοῦ . . .
ἀρχ . . .

10

Олтар от варовик с гръцки надпис. Намерен в гр. Балчик през 1967 г. при изкопни работи на площада при халите. Размери: вис. 1,16 м, шир. 0,43 м, (в профилираните части 0,54 м), деб. 0,32 м (в профилираните части 0,37 м). Съхранява се в музейната сбирка в гр. Балчик⁵¹ (обр. 20).

Олтарът е сложно профилиран отгоре и отдолу от три страни. Отзад е гладък. Горният край на олтара над профилираната част откъм лицевата страна е оформен с по един страничен релефен акротер. Върху лицевата страна на олтара е издълбан гръцки надпис в 15 реда. Първите три реда, с височина на буквите 2,6 см са разположени между двата акротера. Четвъртият ред с височина на буквите 4 см е върху самия профил, а останалите 11 реда с височина на буквите 3,5 см — върху надписното поле между горния и долния профил.

Ἰπὲρ σωτηρίας τοῦ κυ-
ρίου αὐ-νασατ-τοκρά-
τορος.
Ἀγαθῇ τύχῃ
Διὶ Δολιχαίῳ
Μ(ἄρκιος) Παμπ[ή]ρος Λού-
κιος βεν[ε]φικιά-

⁵¹ Изказвам благодарност на завеждащ сбирката др. Кл. Петкова за любезното съгласие да ни предостави публикацията на този паметник и на паметник № 1.

Обр. 18. Фрагмент от плоча с надпис от Варна
Fig. 18. Bruchstück einer Kalksteinplatte mit
Inscription aus Varna

Обр. 19. Фрагмент от плоча с надпис от Варна
Fig. 19. Bruchstück einer Kalksteinplatte
aus Varna

Обр. 20. Олтар с посветителен над-
пис от Балчик
Fig. 20. Altar mit Weihinschrift aus
Baltschik

- ριος ὑπατι[κ]οῦ
 λεγ(ιῶνος) α' Ἰταλικ[ῆ]ς
 10 Ἀγτωνιᾶτης,
 βουλευτῆς Διογυ-
 σοπολειτῶν, Καλ-
 λατιανῶν, Μαρ-
 κιανοπολειτῶν
 15 εὐχαριστήριον.

Превод: За спасението на господаря император. На добър час. На Зевс Доли-
 хейски (поднесе) дар Марк Помпей Луций, проконсулски бенефициарий
 при I италийски антонинов легион, член на градския съвет на Дионисо-
 полците, Калатийците и Марцианополците.

В лигатура са буквите: в 1-ви ред НР, в 10-и ред ΝΤ и ΝΗ, в 11-и ред
 ΗΣ и ΝΥ, в 13-и ред ΜΑΡ (тук буквата Α е включена между пресичащите
 се удължени наклонени части на буквата Μ), в 15-и ред ΤΗ.

С по-малки размери са написани: в 4-та ред втората адскрибирана Ι,
 в 12-и ред Ι и крайната Λ, в 14-и ред втората Ι и крайните ΩΝ и в 15-и ред
 последната буква Ν.

Итастично е предадена думата 'Αυτωνεινιάτης в м. 'Αυτωνεινιάτης, а също и Διονυσοπολειτῶν и Μαρκιανοπολειτῶν.

При изкопаването на паметника са повредени няколко букви в 6-и, 7-ми, 8-ми и 9-и ред. Липсващите букви в 6-и ред според големината на повреденото място не могат да бъдат повече от две (от третата буква е запазена част от долната половина на O), следователно собственото име е гласяло Πομπ[ή]ρος. Допълването на останалите букви е сигурно.

Първите три реда от надписа са написани допълнително от втора ръка. Това личи както от различното изписване на буквата, така и от факта, че думата αὐτοκρά — във 2-ри ред трябвало да бъде прекъсната поради коруптela по повърхността, тъй като мястото първоначално не е било пригодено за изписване.

Надписът има посветителен характер. Олтарът е посветен на Зевс, който носи епитета Δολιχαῖος. Докато при всички известни у нас паметници, посветени на този бог, епитетът е Δολιχηγός,⁵² етникон, произведен от името на гр. Δολίχη, в нашия случай епитетът Δολιχαῖος представлява прилагателното, получено от същото име.⁵³

Посветителят на олтара Марк Помпей Луций е бил проконсулски бенефициарий към I италиански легион.⁵⁴ Тук легионът носи и прозвището 'Αυτωνειν...εινιάτης, познато у нас и от други паметници. Същият легион при други случаи е отбелязан и с имената GORDIANA и SEVERIANA.^{54a}

Същият бенефициарий очевидно вече като ветеран и вероятно като владетел на поземлени имоти е бил член на градските съвети на Дионисополис, Калатис и Марцианополис.

Според прозвището на легиона 'Αυτωνεινιάτης паметникът трябва да се датира от времето на Каракала, след 212 г.⁵¹⁶

Следващите четири епиграфски паметника (11—14) бяха намерени на Пазарния площад във Варна през 1967 г. Те са били използвани вторично като строителен материал при изграждането на каменна раннохристиянска гробница. Паметниците са надгробни и произхождат от разположения тук римски некропол.⁵⁵

11

Надгробна плоча от мрамор с гръцки надпис. Размери: вис. 1,75 м, шир. 0,57 м и деб. 0,16 м. Инв. № II 4205 (обр. 21).

Лицевата страна поради условията, в които се е намирала като горен праг на гробницата, е със силно ерозирана поради влагата повърхност.

Долният край на плочата е грубо одялан, като е бил пригоден за влагане в каменна поставка. Надписното поле е слабо вдълбано и е оградено с плоска рамка, която отгоре е оформена като висок релефен фронтон с акротери. Фронтонът е запълнен с релефно изображение на лавров венец, отдолу привързан с панделка, чиито краища висят надолу.

⁵² G. Mihailov, цит. съч., vol. III, 1527, G. Tonsewa, Archeologia, (Warszawa) IV (1950—51), 1953, стр. 51.

⁵³ Papp, Wörterbuch der Eigennamen, St. Bys. Leὺς Δολιχαῖος

⁵⁴ Повече за beneficiarius вж. Domaszewski. R. E. z III, 275; Т. Иванов, сп. Археология, 1965, кн. 2, стр. 17, заб. 9 и 10.

^{54a} W. Welkow. Archeologia (Warszawa), VII/1 (1955), 1957, стр. 96 и заб. 49 и 50

^{54b} Ritterling, R. E. XII, 1324 и сл.

⁵⁵ М. Мирчев, Късноримският некропол на Одесос, ИВАД, VIII, 1951, стр. 91.

Обр. 21. Надгробна плоча с надпис от Варна

Fig. 21. Grabinschrift aus Varna

от съчинителя на епиграмата е пропуснат изразът „вие виждате тук“ или „ние погребяхме тук“.

При това положение тази част от надписа би могла да се конструира в следните два дистихона така:

Τὴν ἀπὸ προγόνων|εὐγενίδα — — — — —
 Συμβίωσαν ἀνδρὶ|παρθενικῇ Αὐρ(ηλίφ)
 Πιστῷ εὐχόσμως|καὶ ἀμέμπτως. Ὅν συνέζησαν
 Ἐνιαυτοὺς δύο|τούτου τέλος βίτου.

В надписното поле е издълбан грижливо гръцки надпис, сега силно изветрял, в 13 реда с височина на буквите 3 см. Последният ред е отделен от целия надпис. Празното поле под надписа е запълнено с два големи бръшлянови листа.

Αὐρηλία Αβρινία Φωρδιγα-
 λου Τυρανη, τὴν ἀπὸ προ-
 γόνων εὐγενίδα συμ-
 βίωσαν ἀνδρὶ παρθενικῇ

5 Αὐρ(ηλίφ) Πιστῷ εὐχόσμως
 καὶ ἀμέμπτως. Ὅν συν-
 έζησαν ένιαυτοὺς β'
 τούτου τέλος βίτου.

Αὐρ(ηλίου) Φωρδιγαλος καὶ Μαδινί
 10 Ἀρτεμιδώρου τῇ έαντῶν
 θυγατρὶ τὴν στήλην ἀ-
 νέστησαν μνίας χάριν.

Χαῖρε παρ(ο)δεῖτα,

Превод: Аврелия Абриния, дъщеря на Фордигал от гр. Тирас (?), нея благородница още от прадедите и (ние погребяхме тук?). Заедно със своя млад съпруг Аврелий Пист те живяха редно и безукорно. Това е краят на този живот, който те изживяха заедно две години. Аврелий Фордигал и Мадини, дъщеря на Артемидор, поставиха този паметник на своята дъщеря. Здравей пътнице.

В лигатура в 10-и ред са буквите ΩΝ. В последния ред при думата παροδεῖτα е пропусната буквата ο.

Особеният словоред и някои думи в текста от 2-ри до 8-ми ред ни подсказват, че в тази си част надписът е в стихотворна форма. Винителния падеж на думата τὴν εὐγενίδα, който в случая не зависи отникъде, ни кара да приемем, че от каменоделеца или

Както първата, така и последната част от надписа са дадени в обичайната за надгробните надписи форма. Смесването на обикновен произичен текст със стихотворен се среща в надгробните паметници.⁵⁶

Имената на починалата Αβρικκ и на бащата Φωρδιγαλος срещахме за пръв път и за произхода им не можем да кажем нищо. Те са придружени от преномен-а Αὐρηλία и Αὐρήλιος. Името Τυραχη би могло да се приеме като етнимон, получен от името на гр. Τύρας, въпреки че познатият ни етнимон от него е τυρίται, а може да се сметне и за паралелна форма на етнимона τύριος, получен от името на гр. Τύρος. Личното име на майката Μαδιν срещахме също за пръв път.

Паметникът по начина на оформянето му и по палеографските особености на надписа може да се отнесе към средата на III в. от н. е.

12

Фрагмент от мраморна плоча с латински надпис. Размери: вис. 0,17 м, дълж. 0,705 м и деб. 0,10 м. Инв. № II4206 (обр. 22).

Обр. 22. Фрагмент от надгробен релеф с латински надпис от Варна
Fig. 22. Bruchstück eines Grabreliefs mit lateinischer Inschrift aus Warna

Фрагментът представлява горната рамка от дълбок надгробен релеф вероятно с типичния за Одесос сюжет „погребално угощение“. Отгоре рамката е украсена с релефен нисък фронтон с акротери в двата ъгла, запълнен с кръгъл щит.

Върху рамката под фронтоната е издълбан латински надпис в два реда с височина на буквите 2,5 см.

D(is) M(anibus). Q(uintus) An(nius) Proculus Bellae coning(i)
pientissimae et gratissimae fecit.

Превод: На подземните богове, Квинт Анний Прокул направи (този паметник) на най-благочестивата си и най-мила съпруга Бела.

В думата coningⁱ е пропусната последната буква I. Името Bella⁷ срещахме за пръв път. То не се явява между типичните латински женски имена и това ни кара да смятаме, че докато мъжът е римлянин с типични и обичайни латински имена, покойната му жена е или поримчена местна жителка, или либертина. Превъзходната форма pientissima е паралелна форма на piissima. В надписи се срещат и двете форми.⁵⁷

G. Mihailov, цит. съч., vol. I 227.

⁵⁷ E. Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgaria. 1906, № 370, 373.

Надгробна плоча от варовик с гръцки надпис. Размери: вис. 1,17 м, шир. 0,405 м и деб. 0,285 м. Инв. № 4207 (обр. 23).

Върху горния край на недобре огладената и доста изтрита лицева, повърхност на плочата е вдълбан грубо висок фронтон. Под него е издълбан гръцки надпис в 5 реда с височина на буквите 2,5 см.

При вторичната употреба на плочата левият ѝ ръб е бил одялан, което е довело до унищожаването на началните букви на първите четири реда,

Διονύσιος Ρού[φ]ου
καὶ ἡ γυναῖκα αὐτοῦ
Τούτα Διονυσίου
θυγάτηρ.
Χαίρετε.

Превод: Дионисий, син на Руф и неговата съпруга Тута, дъщеря на Дионисий. Сбогом.

Обр. 23. Надгробна плоча с надпис от Варна

Fig. 23. Grabstele mit Inschrift aus Warna

Обр. 24. Надгробна плоча с надпис от Варна

Fig. 24. Grabstele mit Inschrift aus Warna

И двете имена на мъжа се срещат в надписи от Варна. Също така е познато и женското име Τούτα.⁵⁸

⁵⁸ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 151, 277, 293 и др.

Надгробна плоча от варовик с гръцки надпис. Размери: вис. 1,12 м, шир. 0,56 м и деб. 0,25 м. Инв. № II 4/08 (обр. 24).

Върху грубо одяланата лицева страна на плочата е издълбан гръцки надпис в 6 реда с височина на буквите 4 см. Поради силната ерозия буквите са доста заличени. Началните букви и на шестте реда са унищожени при вторичната обработка на плочата.

Εὐρύδημος
Μένιπου
καὶ ἡ γυνὴ αὐ-
τοῦ Βρακχὴ Γύ-
5 λωνος.
Χαίρεται.

Превод: Евридем, син на Менип и неговата жена Браке (?) дъщеря на Гюлон Сбогом.

Личното име на покойния Εὐρύδημος срещаме за пръв път. Бащиното име Μένιπος е предадено с едно Π, което срещаме и при друг надпис от Варна.⁵⁹ Поради несигурното четене на името на жената трудно може да се обясни произходът на името. Бащиното име Γύλων срещаме също за пръв път.

⁵ G. Mihailov, цит. съч., vol. I 47.

ΕΠΙΓΡΑΦΣΚΙ УКАЗАТЕЛ

- Αβρινια Φωρδιγαλου 11,
 'Αγαθήνωρ I₂₉, III_{1,12}
 'Αγαθήνωρ 'Εστιῆου 3 I₁₇
 ἀγορανομῆσας 5₁
 ἀγών 2₆
 ἀγωνοθέτης 2₅
 'Αθηνα 3 B₇
 Αἰγικορεῖς 3 A
 Αἴλιος Βαλέριος Σευήρος 3 III₁₇
 Αἴλιος Κέλσος 3 III₁₈
 Αἰμίλιος 'Ηρακλείδου 3 I₂₀
 αἰρεθεῖς 3 B₆
 'Ακύλας 2₂
 'Αλέξανδρος 3 II₁₆, III_{3,7}; 4₂
 'Αλεξάνδρος 'Αλεξάνδρου 3 II₁₆, III₇
 'Ανθεστήριος Σωκράτου 3 II₉
 'Ανθεστήριος Μηνοδώρου 3 I₂₁
 Annius Proculus 12₁
 'Αντίπατρος 3 I₃₀, II₁₅
 'Αντίπατρος Αττη 3 III₂₈
 ἀντιστρατηγός 4₅
 'Αντίφιλος 'Ασκληπιάδου 3 B₆
 'Αντωνιανή 10₁₀
 'Αντώνιος 3 III₁₃
 'Απελλᾶς 3 III_{2,5,21,29,30}
 'Απελλᾶς 'Απελλᾶ 3 III₂₁
 'Απολλόδωρος 3 III_{4,9,26}
 'Απωλλόδωρος 'Αγαθήνωρος 3 I₂₉, III₁
 'Απολλόδωρος Ουαλερίου 'Απολλοδώρου
 3 III₉
 'Απολλώνιος 3 III₂₂
 'Απολλώνιος β' νεώτερος 3 I₂
 'Αργαδεῖς 3 A
 ἄρξας 2₇, 5₃
 'Αρτεμίδωρος 3 II_{13,5,8}; 11₁₀
 'Αρτεμίδωρος 'Αρτεμιδώρου 3 I₃
 'Αρτεμίδωρος Διογυσίου νεώτερος 3 II₁₄
 'Αρτεμίδωρος Διογυσίου τοῦ Φιλίνου 3 II₂₀
 'Αρτέμων 3 I₂₂
 'Αρτέμων Διογυσίου 3 III₁₆
 ἀρχιερεὺς 4₆
 ἄρχων α' 3 B₄
 'Ασκληπιάδης 3 B₄, III₃₁
 'Ασκληπιάδης β' 3 III₃₀
 'Ασκληπιάδης Μηνίου 3 I₂₈
 Αττης 3 B₆, III₂₁, III_{27,28}
 Αττης Διογυσίου 3 B₆
 Αττων 3 I₁₂
 Αὐρηλία Αβρινια Φωρδιγαλου 11₁
 Αὐρήλιος 3 passim; 4_{2,6}
 Αὐρήλιος Πιστός 11₅
 Αὐρήλιος Φωρδιγαλου 11₉
 'Αχιλλᾶς 3 II₂₂
 Βαλέριος 3 III₁₇
 Βαλέριος 'Απελλᾶ 3 III₅
 Βαλέριος Βάλεντος 3 II₂₄
 Βάλης 3 II_{2,24}
 Bella 12,
 βεγεφικιάριος ὑπατικός 10₇
 Βιάτωρ 3 II₁, III_{20,25}
 Βίκτωρ 3 III₈
 Βιτάλιος 3 I₃
 Βορεῖς 3 A
 Βουβας 'Αλεξάνδρου 3 III₃
 βουλευτής 2₁₀, 4₆, 10₁₁
 βουλὴ καὶ ἔθνος 1₁ 2₁₉, 4₅, 5₉
 Βραχη Γύλωνος 14₄
 Γαῖος Σόσσιος Βιτάλιος 3 I₁₃
 Γαῖος Σόσσιος Εὐτυχίδης 3 I₁₁
 Γελεόντες 3 A
 Γλαυκίας 3 I₁₅
 Γράττος 3 B₂
 Γύλων 14₅

Δερξάλας 5₆
 Δερξελας 3 A_{3,6}
 δηγόρια 7_{2,3}
 Διόδωρος 3 I₁₀
 Διόδωρος Ἀρτέμιωνος 3 I₂₂
 Διονύσιος 1₃; 3 B₆, I_{9,25}, II₁₄, III₁₆; 13₃
 Διονύσιος Ἀντιπάτρος 3 II₁₅
 Διονύσιος Ἀπελλᾶ 3 III₂₉
 Διονύσιος Ἀπολλοδώρου 3 III₃
 Διονύσιος Αττη 3 II₁₁
 Διονύσιος β' τοῦ Χρήστου 3 I₄
 Διονύσιος Βιάτωρος 3 III₂₅
 Διονύσιος Διονυσίου 1₃
 Διονύσιος Μαξίμου 3 II₇
 Διονύσιος Ρούφου 13₁
 Διονύσιος τοῦ Φιλίνου 3 II₂₀
 Διονύσιος Φιλίνου 3 II₂₅
 (Διογισόπολις): ἡ π. Διογισοπολεϊτῶν 10₁₁
 Δολιχαῖος 10₅
 Δομετιανὸς Διδώρου 3 I₁₀
 Δουρόστορον 6₂

Ἐκατόδωρος Αττωνος 3 I₁₂
 Ἑλλην Αττη 3 III₂₇
 Ἐπαμείνων 3 II₆
 Ἐπαμείνων Ἐπαμεινονος 3 II₆
 Ἐπαμείνων Εὐτυχίδου 3 I₁₈
 ἐπαρχεία 6₃
 Ἐπιμένης Ηλει 3 II₂₃
 ἐρμῆς 3 A
 Ἐστιαῖος 3 III_{11,31}
 Ἐστιαῖος Βιάτωρος 3 II₁
 Ἐστιᾶς 3 I₁₇
 Εὐπρότοδος Φιλείνου 3 III₃₃
 Εὐρύδημος Μενίπου 14₁
 Εὐτυχίδης 3 I_{11,18}, II₂₉
 Εὐφάνης Ἀρτεμιδώρου 3 I₈
 ἐφήβαρχος 3 B₅
 ἔφηβος 3 B₂

Ζεὺς Δολιχαῖος 10₅
 Ζοῖλος Τειμοκράτους 3 I₁₆
 Ζωπακων Θεοφίλου 3 I₂₅

ἡγεμῶν 4₅
 Ηλεις 3 II₂₃
 Ηλεις Εὐτυχίδου 3 II₂₉
 Ἡρακλείδης 3 I₂₀; II₂₆
 Ἡρακλείδης Ἡρακλείδου 3 II₆
 Ἡρακλείδης Τίττου 3 I₂₃

Ἡρακλῆς 3 B₇
 Ἡφαιστίων 3 II₁₃
 Ἡφαιστίων Ἡφαιστίωνος 3 II₁₃

Θεόδοτος Μαρκιάνου 3 I₁₉
 Θεοδωριανός 3 II₃
 Θεὸς Μέγας 3 B_{3,7}; 5₆
 Θεόφιλος 3 I₂₃, II₈
 Θεόφιλος Μαρκιάνου 3 II₁₉
 Θιας Ἐστιαίου 3 III₁₁
 Θουθους Ἀπελλᾶ 3 III₃₀

ἱερεὺς 3 B₈
 Ἰερώνυμος Ἀπολλωνίου 3 III₂₂
 Ἰταλική 10₉
 Ἰουλία Μαμαία 4₈
 Ἰο 4₈
 Ἰούλιος Ἀγτώνιος 3 III₁₂
 Ἰούλιος Ρούστικος 3 I₆

Καικίλιος β' νεώτερος 3 I₇
 καλανδαῖ 3 B₂; 4₇
 Καλλατιανός 1₄; 10₁₂
 Καστελιανός Μαξίμου 3 III₁₉
 Κάτλος 3 II₇
 Κέλσος 3 III₁₈
 Κλαύδιος Ακυλας 2₂
 Κόνων 3 II₁₁, III₁₀
 Κόνων Κόνωνος 3 II₁₁
 Κοσκώνιος Ἀπολλοδώρου 3 III₂₈
 Κρατίδημος Ἀχιλλᾶ 3 III₂₂
 κυνηγεσία 4₉
 Quintus Annius Proculus 12₁

λεγιὼν α' Ἰταλική 10₉
 Λούκιος 10₉
 Λυαῖος 4

Μαδινι Ἀρτεμιδώρου 11₉
 Μακεδὼν Ἀπελλᾶ 3 III₂₂
 Μαμαία 4₈
 Μαντένγιος Σαβεῖνος 4₅
 Μάξιμος 3 II₇; 4₇
 Μάριος Βίκτωρ 3 III₈
 Μάριος Σαβεῖνος 3 II₁₂
 Μάρκελλος Ἀπελλᾶ 3 II₄
 (Μαρκיאνόπολις): ἡ π. Μαρκיאνοπολεϊτῶν
 7₃, 10₁₃
 Μαρκιανός 3 I₁₉, II₁₉
 Μάρκος Αὐρήλιος 3 A_{4,5}, I_{1-10,12}; 4₅, 10₁₈

Μᾶρκος Διονυσίου 3 I₂₅
 Μᾶρκος Πομπήιος Λούκιος 10₆
 Μᾶρκος Σωτήρης 3 I₂₆
 Μενεσθεὺς Ἰουλίον Ῥουστίκου 3 I₁
 Μένιπας 14₁
 Μένιππος Νικίου 1₂
 Μέντης Ἀγαθήγορος 3 III₁₂
 Μήγιος 3 I₂₈
 Μηνόδωρος 3 I₂₁
 μονομαχία 4₇
 Μοσχίων 3 III₂₄
 Μοσχίων Ἀντιπάτρου 3 I₃₀
 Μοσχίων Τειμοκράτου 3 II₅
 Μουνάτιος Ῥουφεινιάνος 3 III₁₄

 νεώκορος 5₈
 νεώτερος 3 I_{2,7,14}, II_{14,27}
 Νίκιος 1₂
 Νίκων 8₂
 Νουμήγιος 3 II₂₈
 Νουμήγιος Ἀγαθήγορος τοῦ Ἑστιᾶου 3 I₁₇
 Νουμήγιος Βάλεντος 3 II₂
 Νουμήγιος Βιάτορος 3 III₂₀
 Νουμήγιος Γλαυκία 3 I₁₅
 Νουμήγιος Σωκράτους 3 III₆

 Ξένανδρος Ἀρτεμιδώρου 3 I₅
 Ξένων 3 I₂₇
 Ξένων Νουμηγίου 3 II₂₇
 Ξένων Ξένωνος 3 I₂₇

 (Ὁδηγός): β. καὶ δ. Ὁδηγσσειτῶν 4₅
 Οἰνοπές 3 A
 Ὀπλεῖς 3 A
 Οὐαλέριος Ἀπολλοδώρου 3 III₉
 Οὐαλέριος Θεοδωριανός 3 II₃
 Οὐαλέριος Κάτλος νεώτερος 3 II₂₇
 Οὐεττέλλιος Σέλευκος 3 B₂
 Οὐέτιος Γράττος 3 B₂

 Πάρδος 4
 Παρμένων 3 II₁₀
 Παρμένων Ασκληπιάδου 3 III₃₁
 Πομπήιος 10₆
 πρόσγραφος 2₁₁
 πρῶτος τῶν ἐφήβων 3 B_{5,7}
 πρωτοστάτης 3 B₅

Ῥουστικός 3 I₆
 Ῥουφεινιανός 3 III₁₄
 Ῥούφος 13₁
 Ῥούφος Μοσχίωνος 3 III₂₄
 Ῥωμαῖοι 3 A; 4₄

 Σαβεῖνος 3 II₁₂; 4₅
 Σέλευκος 3 B₂
 Σευήρος Ἀλέξανδρος 4₂
 Σίμων Σίμωνος 4₆
 Σόσιος Βιτάλιος 3 I₁₃
 Σόσιος Εὐτυχίδης 3 I₁₁
 Σπούριος Ἑστιαίου 3 III₈₁
 στέμ(μ)α 2₁₈
 στράτευμα 4₄
 στρατιώτης 2₁₃
 Στράτων Θεοφίλου 3 II₈
 συναρχία 3 B₄
 συνδικήσας 2₈
 σύγκλητος 4₄
 Σωκράτης 3 II_{9,18}, III₆
 Σωτήρ 3 I₁₄
 Σωτήρ νεώτερος 3 I₂₆

 ταμεῖον 7₂
 ταμίς 2₄
 Τειμοκράτης 3 I₁₆, II_{5,17}
 Τειμοκράτης Τειμοκράτου 3 II₁₄
 Τεῦκρος Λυαῖος 4
 Τίτιος 3 I₂₃
 Ταῦτα Διονυσίου 13₃
 Τυρανη 11₂

 ὕπατοι 3 B₂; 4₈
 Φεβράριοι 3 B₃
 Φαῦστος Αἰττή 3 III₁₅
 Φιλεῖνος 3 III₂₃
 φιλότιμος 2₁₁
 Φίλων Παρμένοντος 3 II₁₀
 φυλή 2₁₈; 3 A
 Φωρδιγαλός 11_{1,9}

 Χρήστος 3 I₄
 Χρήστος Διονυσίου 3 I₉
 Χρήστος Σωκράτους 3 II₁₈

EPIGRAPHISCHE DENKMÄLER AUS DER PONTUSKÜSTE

Milko Mirtschew

Zusammenfassung

In den Jahren 1966/67 wurden in Varna, Baltschik und Reka Dewna einige heute epigraphische Denkmäler gefunden. Die Denkmäler aus Varna (n. 2—6,8—9) wurden bei den Ausgrabungen der römischen Thermen ausgegraben. Die Grabstele (n. 11—14) waren in einer frühchristlichen Gruft am Markplatz der Stadt Varna als Baumaterial benutzt.

1. Bruchstück einer Marmorplatte. Höhe 0,23 m, Breite 1,185 m, Dicke 0,068 m. Gefunden in Baltschik. Erhalten ist der obere Teil der Inschrift—ein Dekret für *proxenia*. Das ist das zweite bis jetzt bekannte Dekret von Dionysopolis. Es datiert aus dem IV-III Jahrh. (Fig. 1).

2. Marmorbasis an einer bronzenen Statue. Höhe 1,51 m, Breite 0,81 m, Dicke 0,75 m. Der verehrte Klaudius Akylas war Kamfordner, Archont, Syndikos und Schatzmeister der Stadt. Er hat auch das Geld den Mitglieder des Rates, einigen Bürgern, fremden Soldaten und dem Rat gegeben. Zusammen mit der Basis war auch ein Bruchstück von der bronzenen Statue gefunden. Datiert man um III Jahrh. u. Z. (Fig. 2, 3).

3. Marmorplatte mit Ephebendekret. Höhe 1,25 m, Breite 0,95 m, Dicke 0,11 m. Gefunden in Varna. Der obere Rahmen ist mit der Figur des liegenden Herakles geschmückt. Auf dem oberem Feld steht die Figur des Apollo zwischen den siebenden ἐρμαῖς τῶν φυλῶν des Odessos. Der Text der ersten 7 Zeilen der Inschrift enthält die Namen der beiden Konsuln, das Datum des Dekrets, den Namen des Archonts und den Namen des Ephebarchen. Danach werden in drei Kolonnen die Namen von 92 Epheben aufgezählt. Nach den beiden Konsuln datiert die Inschrift aus Jahre 221.

4. Elf Bruchstücke von einer Marmorplatte mit Reliefs und Inschriften. Gefunden in Varna. Das Denkmal ist dem Kaiser Severus Alexander und Julia Mamaea und auch dem Kaiserlegat Mantennius gewidmet. Die Inschrift meldet von den in Odessos organisierten Zirkusspielen *κυνηγεσία* und *μονομαχία*. Nach dem Namen des Legats datiert das Denkmal aus dem Jahre 229. (Fig. 10, 14).

5. Viereckige Marmorsäule. Die oberen und unteren Teile sind abgebrochen. Höhe 0,53 m, Breite 0,405 m. Dicke 0,31 m, Gefunden in Varna. Der Widmer, dessen Name fehlt, war Agoranomos, Archont und Neokoros

Θεοῦ Μεγάλου Δερξάλα. Das Denkmal datiert aus der Mitte des III Jahrh. u. Z. (Fig. 15).

6. Architektonisches Bruchstück aus Marmor. Höhe 0,70 m, Breite 0,47 m, Dicke 0,28 m. Gefunden in Varna. Erhalten sind nur kleine Reste von griechischer Inschrift (Fig. 16).

7. Bruchstück einer Kalksteinplatte, wahrscheinlich von einem Sarkophag. Höhe 0,25 m, Breite 0,21 m, Dicke 0,12 m. Gefunden in Reka Dewna, Bezirk Warna. Kleine Reste von griechischer Inschrift in zwei Zeilen (Fig. 17).

8. Bruchstück einer Marmorplatte mit kleinen Resten von griechischer Inschrift. Gefunden in Warna. Höhe 0,145 m, Breite 0,20 m, Dicke 0,12 m (Fig. 18).

9. Bruchstück einer Kalksteinplatte mit Resten von griechischer Inschrift. Gefunden in Warna. Höhe 0,24 m, Breite 0,41 m, Dicke 0,19 m (Fig. 19).

10. Altar aus Kalkstein mit griechischer Inschrift dem Zeus Dolichaos geweiht. Höhe 1,16 m, Breite 0,54 m, Dicke 0,37 m. Gefunden in Baltschik. Der Widmer war beneficiarius legionis I Italicae Antoniniana. Er war auch Mitglied des Rates der Städte Dionysopolis, Kallatis und Marcianopolis. Das Denkmal datiert aus der Zeit Caracallas, nach dem Jahre 212 (Fig. 20).

11. Grabstele aus Marmor, oben mit hohem, reliefartigem Giebel geschmückt. Höhe 1,75 m, Breite 0,57 m, Dicke 0,16 m. Gefunden in Warna. Die Inschrift von 2. bis 8 Zeilen stellt ein Epigramm in zwei Dystichon dar. Hier treffen wir zum ersten Mal die Namen Αβρινια, Φωρδιγαλς und Μαδινι.

12. Bruchstück eines Grabreliefs aus Marmor. Höhe 0,17 m, Breite 0,705 m, Dicke 0,10 m. Gefunden in Warna. Auf dem Oberen Rahmen, der mit niedrigem, reliefartigem Giebel geschmückt ist, ist eine lateinische Inschrift eingemeißelt. Von Belang ist der neue weibliche Eigenname Bella (Fig. 22).

13. Grabstele aus Kalkstein. Auf dem Oberen Teil ist ein hoher Giebel eingemeißelt. Höhe 1,17 m, Breite 0,405 m, Dicke 0,285 m. Gefunden in Warna. Die griechische Inschrift enthält nur die Namen der Gestorbenen (Fig. 23).

14. Grabstele aus Kalkstein. Höhe 1,12 m, Breite 0,56 m, Dicke 0,25 m. Gefunden in Warna. Die griechische Inschrift ist schlecht erhalten. Das Lesen des Namen Βραχη ist nicht sicher (Fig. 24).